

Az átmeneti ember

Grósz Károly neve az elmúlt harmincegynéhány évben felnőtt nemzedékek számára szinte ismeretlen. Szerepe, helye a 20. századi magyar történelemben már most láthatóan is ott lesz valahol, ahol mondjuk Esterházy Móricé, Berinkey Dénesé, Fridrich Istváné, Huszár Károlyé vagy Dinnyés Lajosé, akikről csak kortársaik, illetve a korszakaik iránt mélyebben érdeklődők tudtak, tudnak. Medgyesi Konstantin szegedi történész régebben kutatja Grósz Károly életét, munkásságát. Könyvének témája nem a teljes életút, hanem annak legfontosabb és egyúttal a múlt század nyolcvanas évei közepének is érdekes epizódja, Kádár János és Grósz Károly viszonya, Grósz szerepe Kádár hatalomból való kiszorításában, alkalmassága a részben maga vállalta utód szerepének betöltésére.

A mű címe, *Apagyilkosság* bármennyire metaforának tekinti is a szerző, és bármennyire megfelel is a blikkfangosság szándékának, nem fedi a tényeket, de a könyvben olvashatókat sem. Nyilvánvaló, Kádárt a nyolcvanas évek közepén, túl hetvenedik évén, foglalkoztatta, hogy kire hagyja az országot. A nála közel húsz évvel fiatalabb Gorbacsov hatalomra kerülése (1985), a Szovjetunióban kezdődő változások is exponálták a feladatot. Medgyesi a fogadott fiú keresése és megtalálása szavak alatt írja le a helyzetet, Grósz felemelkedésének közvetlen előzményeit. Valójában azonban Kádár számára nyilvánvalóan pragmatikus, nem pedig érzelmi kérdés volt az utód kijelölése, az

önmagáról alkotott képnek sem felelt volna meg, hogy családi jellegű emócióval tekintsen a hatalom szándéka szerint részleges, fokozatos átadására. A könyvből is kitetszik, az apa-fiú párhuzam Grósz Kádárhoz való viszonyára sem illik, noha életművéért nyilvánvalóan őszintén tisztelte Kádárt. Az *Apagyilkosság* pedig nemcsak az apa-fiú hasonlítás alkalmatlansága miatt, hanem azért sem helytálló, mert Grósz célja Kádár hatalomból történő kiszorításával nem a leszámolás volt, tágabban értelmezve, nem kívánta lecserélni az addigi rendszert. Céljának azt tekintette, hogy az utóbbit, megőrzése érdekében a megváltozott viszonyokhoz igazítsa, abban a hitben, hogy a szükséges változások akadályai a korrall lépést tartani már nem képes Kádár és kortársai pozíciója.

A szaporodó, primeren gazdaságinak tetsző, de egyre nyilvánvalóbban a rendszer alapjait elérő bajok, országirányítási gondok közepette Grósz Károly 1987-es miniszterelnöki kinevezése, ahogy Medgyesi pontosan írja le, Kádár változatlan hatalmát mutatta, legfeljebb korlátozott politikai mozgást jelzett. A tizenkét évig a kormányfői posztot betöltő Lázár György után a pártapparátusból kikerülő, gazdasági feladatokat soha el nem látó, a hasonló státuszúakra használt kifejezéssel „általános elvtárs” kapta az új megbízást. Kádár nyilvánvalóan kipróbálni kívánta Grószot, hogy alkalmasnak mutatkozik-e a párt vezetésére, a majdani utód posztjára. Természetesen ekkor

sem neki, sem Gróznak nem jutott eszébe, hogy az új miniszterelnök alig egy év múlva, Kádár szándékától függetlenül, a párt főtitkára lesz. Mint ahogy ekkor, 1987 májusában egyikük fejében sem fordulhatott meg, hogy Kádár addigi posztjának örököse a két és fél évvel később megszűnő MSZMP csődgondnoka, utolsó vezetője lesz.

A szerző többször is említi, hogy Grósz a közvélekedés a keményvonalasok közé sorolta, ahogy egy helyen fogalmaz: markánsan balos, „revizionistafaló” imázssal rendelkezett. A könyv azonban adós marad azzal, hogy ez a vélekedés milyen ismeretekre, tényekre támaszkodott. Tevékenységéről azonkívül, hogy mikor milyen posztot töltött be korábban, ebben az értelemben semmi érdemi nem derül ki, holott hírét nyilván a Magyar Rádiónál és Televíziónál a hatvanas években betöltött párttitkárság, az 1974-ben, az ellenreform idején kezdődő MSZMP agitprop osztályvezetői poszt, majd a borsodi, utóbb budapesti pártvezetői munka alapozta meg.

A könyv világossá teszi, hogy Grósz rendkívül magabiztosan és dinamikusan látott munkához, valami olyasféle hitben, hogy ő érti az idők szavát, szemben a rutinba beleragadt, óvatoskodó, idősödő vezetői garnitúrával. A róla alkotott képtől eltérően kinevezése után így sok mindent elfogadott a meglévő politikai rendszeren belül megvalósíthatónak látott gazdasági szakértői javaslatokból, ennyiben akár reformernek is nevezhető. Az olvasó számára a legegyszerűbb azal leírni fokozatosan kialakuló elképzelését, hogy az leginkább Kína mai berendezkedéséhez hasonlítható, amennyiben a politikai hatalom addigi, párt általi kézbentartása, az

egypártrendszer, a szabadságjogok szigorú korlátozása mellett, a (részleges) privatizálással kiépülő piacgazdaság megteremthetőségét vizionálta. Hogy ennek milyen realitása volt a hazai viszonyok ismeretében, arra itt nem érdemes kitérni. 1988 májusáig hihette, hogy munkájának legfőbb akadályát Kádár és kortársai óvatossága, doktrinerségük jelenti, hiszen a gorbacsovi szovjet vezetés már érzékelhetően lazán fogta a gyepelőt. Amikor az 1988. májusi pártértekezleten Kádárt és társait sikeresen leváltották, és Grósz megkapta Kádár addigi posztját is, fokozatosan szembesült azzal, hogy így sem jut előbbre, sőt megnövekedett felelőssége még nyilvánvalóbbá tette kudarcait, tévedéseit. 1989 közepére – írja Medgyesi – Grósz politikai értelemben bukott ember, elvesztette az őt felemelő, számára támaszt jelentő Kádárt, politikai tekintélyét és a rendszerbe vetett, korábban rendíthetetlennek tűnő hitét is.

A könyvben jócskán esik szó az új pártfőtitkár részben önhittségből fakadó baklövéseiről, kezdeti aktivitásának elapadásáról. Kitűnik, hogy az 1956 utáni megtorlások árnya nemcsak Kádárnál játszott meghatározó szerepet élete utolsó időszakában, elméjének elborulásában, de a fokozatos, kényszerű retirálások Grósz hitelet is kikezdték. Az olvasó betekintést kap az MSZMP vezetőinek a Kádár utáni időszakra tekintő rivalizálásába is. Bár nincs kimondva, de eléggé világossá válik, hogy a párthierarchiában korábban Grószhoz nagyjából hasonló pozíciójú nemzedéktársai soha nem fogadták el őt elődjéhez hasonló tekintélyű felettesüknek.

Annak ellenére, hogy Medgyesi tételesen erre sem tér ki, összeállhat a

kép: a rendszer bukásának oka nem Kádár félreállítása vagy az 1956 utáni koncepciós perek, kivégzések felszínre kerülése, esetleg Grósz képességének korlátjai voltak, hanem az addigi berendezkedés Nyugattal szembeni versenyképtelensége, ennek részeként az, hogy a gorbacsovi Szovjetunió „elengedte” az addigi szatellitországokat.

Medgyesi műve a 2021 elején alakult Open Books Kiadó, Majtényi György és Ungváry Krisztián szerkesztette, *Befejezetlen múlt* című, szándéka szerint a közelmúlt magyar történelméről szóló nyílt, őszinte beszédet és vitát biztosító sorozat második köteteként jelent meg. Hasonlóan az előző munkához, Majtényi Györgynek a vadászat magyar kommunista rendszerben betöltött szerepéről írt könyvéhez, ez a mű is a tudományos jelleg és az ismeretterjesztés határán egyensúlyoz. (A sorozat harmadik darabja, Ungváry Krisztián Horthy 1944-es kiugrási próbálkozásáról szóló munkája némileg más karakterű.) Az állítások, tények forrását Medgyesi, nyilván az olvasmányosság érdekében, nem pontos, számozott jegyzetekben, hanem fejezetenként, azon belül szűkebb témák bontásában adja meg. Nagy méretű betűkkel, pirossal nyomtatott kiemelések ismétlik meg, szinte minden oldalpáron, amit az adott helyen fontosnak tart a szerző.

Egy ilyen jellegű munkánál nehéz pontosan eltalálni azt az ismeretszintet, amelyhez igazodva magyarázó jegyzetek szükségesek (itt úgynevezett keretes írások formájában). Nem feltétlen indokolt kis szócikkeket írni mondjuk Havasi Ferencről, Pozsgay Imréről, a Szabad Európa Rádióról stb., de nem is kifogásolható az eljárás. Ha viszont ez az etalon, akkor

máshol hiányzik a magyarázat, így például nem feltétlen tudja az olvasó, ki volt Pol Pot, akiről „a komócsini vezetés túlzott balossága miatt” Csongrád megyét gúnyosan elnevezték. Nagyobb gond, amit az iménti idézetben a „túlzott balosság” kifejezés jelez. Hogy értendő a „túlzott”? Kihez, mihez képest, mi az éppen megfelelő balosság? A „túlzott balosság”, máshol csak szimplán „balosság” kifejezés egyszerűen nem helyénvaló a keménykezűség szinonimájaként. Más fogalmakra is áll, hogy Medgyesi nem tisztázza a jelentésüket, például hogy mit ért pontosan kádárizmuson vagy reformerségen. A kádárizmus értelmezésének hiánya már csak azért is szembeötlő, mert a könyv hátsó borítójának ajánlószövege kiemeli: „Mindmáig vitatott, hogy a kádárizmust és a kádáristákat háttérbe szorító 1988-as pártértekezleten »az apa« szerepét betöltő Kádár János ellen fordult-e »a fogadott fiú« [...]” Kádár 1956 novemberében sorsdöntő tárgyalást folytatott Moszkvában a létrejövő kádárista rezsimről – írja Medgyesi. De az 1956-os kádárizmus, ha egyáltalán volt ilyen, nyilvánvalóan nem azonos az imént említett 1988-assal, mint ahogy az 1968-assal vagy a hetvenes évekével sem. Medgyesi persze tudja és le is írja, hogy az idők során a rendszer jellege változott, mégis, az „örök”, változatlan kádárizmusnak, az 1956-tól 1989-ig tartó korszak egyneműségének látszatát teremti meg a kifejezés visszatérő, pontos értelmezés nélküli használata. A kötetet gazdagító számos fénykép azzal erősít rá erre, hogy a fotók alatt csak kivételes esetben szerepelnek évszámok, mintha a harmincéves korszakon belül érdektelen lenne a pontos dátum. Nem segít a kádáriz-

mus mibenlétének megvilágításában az olyan homályos szöveg sem, amit Grószról olvashatunk: „kommunikációs habitusa, tapasztalata, rutinja emelte ki a kádári közéleti hétköznapok világából [...] de mindenkori véleménye nem terjedt túl a homo kadicus magatartásmintán.” Nincs „homo kadicus” keretes írás, márpedig ki az, akinek evidens, hogy mi jellemzi ezt az embertípust, de el kell mondani neki, hogy ki volt például Pozsgay Imre vagy Nyers Rezső? Egyébként a kifejezést az évszázados beidegződések zsigerekben továbbélő mentalitására épülő, a Kádár-korszakban kialakult kisemberi magatartásra szokás alkalmazni, így, hogy ez mit jelent a párthierarchia felsőbb régióiban mozgó Grósz esetében, homályban marad.

Medgyesi könyve tehát messze nem hibátlan munka, de Kádár és Grósz viszonyának középpontba állítása ügyes választás egy korszak megismeréséhez, már csak azért is, mert más egykori állampárti, hatalmi szereplők (Pozsgay, Nyers Rezső, Németh Miklós, Horn Gyula stb.) mellett Grósz személye majdnem feledésbe merült. A felvonultatott tényanyag, a visszafogott, tárgyilagos hangú interpretáció akár az időszak átélőinek, akár az azóta felnőtt érdeklődőnek számos érdekes, új információt adhat.

Medgyesi Konstantin: Apagyilkosság. Kádár János és Grósz Károly küzdelme. Budapest, 2022, Open Books. 254 oldal, 5999 forint.

Csepeli György

A beszéd nyitja

A moziba beülve az első negyed-órában csak bégetést és dadogást hallunk. Ádám, a dadogó juhászfiú tereli a fegyelmetlenül csellengő, bégető juhokat. A kezdeti hangzavarból azonban lassan kiemelkednek az emberi szavak. Időbe telik, míg megértjük, hogy Ádám beszédében nem a szavak fontosak, hanem maga a tény, hogy beszél. Heidegger írja lételméleti könyvében, hogy a nyelv fundamentuma ugyan a beszéd, de több, mint az agy idegsejtjeinek sajátos működése, mert a beszéd együttlét, melyben feltárul a beszélőt és az őt meghallót összekötő jelenvaló lét. Heidegger azt írja, hogy „mások be-

szédének kifejezett hallgatásában is mindenekelőtt a kimondottat értjük meg, pontosabban már kezdettől fogva a másikkal együtt annál a létezőnél vagyunk, amelyről szó van. Mindenekelőtt nem a hangokat halljuk, amelyeket a másik kiejt. Még ott is, ahol a beszéd elmosódott vagy a nyelve idegen, mindenekelőtt értelmetlen szavakat, nem pedig hangnemek sokféleségét halljuk.” A juhok bégetését nem értjük. A rendező azonban eléri, hogy Ádám dadogó, alig-alig érthetően kimondott szavait meghallva a szólás és a hallás egységében ne csak a film 104 percig tartó játékidéjében legyünk együtt

Ádámmal, hanem azt érezzük, hogy mindig is láttuk, hallottuk őt, s ezen keresztül eljussunk a léthez, amit a szavak magukban rejtnek.

Az észak-magyarországi perifériáról kitörni vágyó rapper üstököshöz hasonló pályát bemutató filmjében a fiatal magyar filmrendező, Bernáth Szilárd tektonikus lelki és társadalmi erők mozgását hozza érzéki közelségbe, amiben nagyszerű partnerre lelt főszereplőjében, Vilmányi Benettben. A látszólag egyszerű, lineárisan építkező film valójában jól kigondolt, gondosan szerkesztett, egymásra rétegzett szerkezeti részekből áll, melyekben előre jutva érkezünk el a végig, ahonnan visszatekintve a történet mélyén lévő örvények a maguk teljességében megnyílnak.

Vilmányi Benett döbbenetes alakítása kellett ahhoz, hogy a vetítőtávon látható és hallható Ádám és a nézőtérén ülő néző között aktualizálódjon az együttlét, melyben feltárul a jelenlét valósága, ahonnan a szavak szünni nem akaró áramban jönnek. A dadogó fiú szerepét élethűen alakítva, Vilmányi viszi a legnehezebb terhet, de sehova nem jutott volna, ha nincsenek tökéletes partnerei. A rendőrmezbe bújtatott Thuróczy Szabolcs játssza az alkoholizmusából szektába menekülő apát, aki magányának megtörését a Szandtner Anna által alakított idegen nőtől várna, persze hiába. Onofer László önmagát játssza, ő Csala Dor, Ádám menedzsere és spiritus rectora a hírnévhez vezető úton.

A dadogó beszéd révén feltáruló jelenvalóság Észak-Magyarország Borsod-Abaúj-Zemplén néven ismert, legújabbán vármegyeként címzett térségének társadalma, amelyet

a kívülálló a vonatkozó szociológiai leírások alapján a rendszerváltozás nyomán bekövetkezett egzisztenciális katasztrófák állatorvosi lovaként ismernek. Bernáth Szilárd rendező érdeme, hogy a filmje által teremtett együttes jelenvalólétben lehetlenné válik a kívülállás, a néző mindig ott van, ahol az egyéni traumák zajlanak, melyek mögött, mint a viharban a távoli dörgés, ott van az eredendő, nagy trauma, a hajdan virágzó bányák, kohók, vasipari üzemek eltűnése, a fölöslegessé válás elviselhetetlensége, a peremre szorulás. kilátástalansága.

Ádám, a Larry művésznévén futó rapper születőfélben lévő karrierjének ösztönzője a menekülés, a szabadulás lehetősége. A reményt egy országosan ismert, népszerű tehetségkutató versenyen való részvétel kínálja. A verseny szponzora a rendszerváltozás okozta ezer sebből vérző térség egyetlen sikerágazata, országos és nemzetközi hírnevet kivívott energiával termelője és dobozolója.

A tehetségkutató verseny döntőjéig vezető, önmagában is érdekes úton sorra látjuk a főhős dadogó beszéde által kinyitott színtereket, melyek egészéből felépül Larry életének valósága. Mindjárt a kezdet sokatmondó. Ádám balesetet okoz, egy másik autóban autójával nekimenve kárt tesz, de az eltört alkatrészt pótló új alkatrésze nincs elég pénze. A türelmetlen kárvallott sürgeti a megoldást, melyet végül a lopás hoz meg. A lopás jelenetét kalandfilmhez méltóan bravúrosan oldotta meg a rendező.

Ádám apja farmot szeretne, ki is néz egy üresen álló házat a hozzá tartozó nagy telekkel, de az ingatlan

megszerzéséhez pénz kell. Apa és fia együtt mennek el a hitelek megszerzésében járatos szakemberhez, aki éppen olyan tolvaj, mint azok, akik Ádámnak segítettek az alkatrész megszerzésében, de ezúttal a törvény az ő oldalán áll. A bankhitel meg is lesz, de addigra Ádám már a saját útját járja, ahol nincsenek juhok, nincs farm. Feledhetetlen az apát alkoholizmusából kigyógyító szekta istentisztelete. A saját magát alakító lelkész valódi híveinek körében Jézus jelenlétében békefogadalmat tetet a dadogó fiúval és apjával. Nem csalás, nem ámitás, az ige a szemünk előtt testté lőn. A fiú és az apa kapcsolatáról mindent elmond a futballjelenet, melyben az apa férfiasságpróba alá veti futballozni rest fiát. Thuróczy Szabolcs pszichológiailag elképesztően hiteles alakításában az apa egyszerre szereti és ugyanakkor gyűlöli fiát, látjuk rajta, hogy nem érti az életet, melyet ő indított el, szeretné uralni, de érzi, hogy kisiklik a markából. Ádámot a dadogva kimondott szavak viszik kifelé a térből, ahova apja szeretné bezárni. Ádám mentora a valóságos életből vett Csala Do, személyi igazolványban bejegyzett neve szerint Onofer László. A magát egy interjúban önironikusan „kazincbarcikai panelpatkánynak” nevező rapper húzza-vonzza Ádámot a hírnév felé vezető úton, elővarázsolva belőle Larryt, aki a film végén a tehetségkutató verseny zsűrijét elkápráztatja a lelkéből kiszakított szavakkal.

De közben apa és fia között még lejátszódik egy ókori görög mintát idéző dráma. Ádámmal kikezd apja élettársa, aki nem tud ellenállni a fiútest természetétől adott szépségből áradó vonzásnak. A borsodi

Phaedra sikerebb lesz, mint eredetije volt egykor Athénban. Ádám-Hippolütosz Kazincbarcikán megadja magát leendő mostohaanyja lebírhatatlan vágyának. A tiltott, ugyanakkor vágyott szexuális kapcsolat feszültsége pszichológiai erőt ad a Larry bőrébe bújt Ádámnak, akinek a lázadása ezáltal totális lesz. Tette örökre kiszakítja apja fogságából, szabadon indulhat el a maga választotta úton. A Miskolc-Budapest intercity egyik kocsiján látható graffiti Larry nevét hordozza, kijelölve az Ádám előtt álló utat.

Larry szenvedve szerzett szabadsága a borsodi társadalom legszabadabb tagjaiként bemutatott roma/cigány közösségének tükre. A filmben a roma élet szabadsága minden romanticizálás és stilizálás nélkül jelenik meg, ami nyilván beleütközik a többség által érvényesnek tartott normákba, melyek ellen Larry lázad.

A vonat beér a budapesti Keleti pályaudvarra. Hőseink onnan az A38-as hajóhoz mennek, mely a Petőfi híd budai hídfőjénél vesztegel, sehova se megy. A hajó lenti nagy termében fellépő Larry produkciója megdöbbeníti a tehetségkutató zsűrijének tagjait, akikről a produkció után adott értékeléseik alapján a néző nem tudja eldönteni, hogy önmagukat parodizálják, vagy a valóságban is ugyanolyan nagyképűek, fontoskodók, fecsegők, mint ahogyan a filmben látjuk és halljuk őket.

Larrynek sikere volt, de a siker nem elég ahhoz, hogy megnyerje az első díjat és az azzal járó jutalmakat. Csala Do és Larry a film végén csalódottan utaznak vissza szűkebb pátriájukba, de tudják, s a néző is tudja, hogy Larry útja nem ért vé-

get. Amint Larry elkezdzi zenére ki-
mondani szavait, a dadogás elmúlik.
A hajó mélyén teljesített produkció
önmagában is megállt volna. Mint
végső jelenet, visszamenőleg értel-
mezi az egész filmet, mintha annak
minden korábbi jelenete egy-egy ál-
lomása lett volna a film végén hal-
lott szilaj monológhoz vezető útnak.
A monoton, olykor fülsértő zenére
mondott lázadó és lázító szavak, ha
díjat nem is fialtak, fölkerülnek a

YouTube-ra, ahol a sikert a megte-
kintők számával mérik. Nem kétsé-
ges, hogy a rapper karrierje a hajón
visszavonhatatlanul elkezdődött, de
nem tudjuk, mi lesz a vége.

Larry. Magyar filmdráma, 2022. Rendező:
Bernáth Szilárd. Foratókönyv: **Bernáth
Szilárd, Nagy V. Gergő**. Operatőr: **Hartung
Dávid**. Szereplők: **Vilmányi Benett, Thu-
róczy Szabolcs, Szandtner Anna, Onofer
László**.

P. Szűcs Julianna

Szegény, csúf, szép hazáM

102

A végeredménnyel kezdem. Buk-
ta Imre mára nagy művész lett, az
egyik legérdekesebb, legtechniká-
sabb és gondolataiban a leggazda-
gabb magyar kortárs mesterré fejlő-
dött. A szó jó értelmében sztár lett.
Már amennyiben hazai körülmények
között és a képzőművészet világá-
ban egyáltalán sztárrá válhat vala-
ki. Korábban néha vergődött, olykor
kallódott – bár 1998-ban monográ-
fiát írt róla Bán András és Novotny
Tihamér, de sokáig mégsem ütötte
át a plafont. Az új időszakítás nagy
műcsarnoki kiállításával kezdődött
(2012), folytatódott a Kieselbach
Galéria kitüntetett figyelmet keltett
tárlatával (2019), valamint betelje-
sedett most, a Godot Galériában ren-
dezett és zömében az utóbbi három
év termését felvonultató születésna-
pi (70!) óriásbemutatóval. (Az em-
lített első és a harmadikat Gulyás
Gábor kurálta, a mai kultúrpolitika
kakukktója, egy minőségi és jobb-

oldali esztéta-muzeológus, akinek
jó évtizeddel ezelőtt még a Múcsar-
nokból is sikerült emberarcú intéz-
ményt kreálnia. Meg is kapta érte a
magáét. Ahogy megkapta Debrecen-
ben is és Szentendrén is, de ez most
mellékszál.)

Amit Buktáról a legfontosabb tud-
ni, hogy úgy járkál át performanszból
installációba, fotóból akvarellbe,
objektből tradicionális festménybe,
mintha e határátlépések a világ és
a szakirodalom legtermészetesebb
mozgásformái volnának, és mintha
ez máshol, máskor, másoknak nem
okozott volna gyötrelmes töréseket,
de legalább hasfájásokat. Így dolgo-
zott régebben is, most is. Bár mosta-
nában többet fest és kevesebbet ins-
tallál, de lazán kezelt technikáján
éreződik, hogy a sorrend bármikor
megfordulhat. Teheti, mert ezeket
a kánonokat, noha jól ismeri, sosem
vette egész komolyan. Igaz, nem is
verték belé a Képzőművészeti Főis-

kolán, merthogy nem azt látogatta. (Ellenben hatással volt rá Erdély Miklós, a magyar nonkonform művészet megkerülhetetlen alakja, sőt Joseph Beuys, a nagy nemzetközi ősmester is, annak minden ideológiai és életformát befolyásoló következményével együtt.) Van neki rendes világképe: nem mindegy, hogy azt milyen materiából mutatja fel? Bádogból, ocsúból, fából (ezt az anyagot tiszteli leginkább) vagy éppen papírra dobott akvarellből, szénből, színes ceruzából? Esetleg MDF-táblán kollázssal, montázssal, vésővel variált olajjal keni föl a kompozíciót, vagy csak fotót használ, néha videót? (Akrillal nem találkoztam. Az az anyag mintha Bukta számára túlságosan galériaízű és középosztálybarát volna.)

Minden materiában otthonos, de nem érzi otthonosan magát minden közegben. Ha hinni lehet a mesterrel készített legjobb önéletrajzi interjúnak (Nagy József írta a *24.hu*-nak, még 2019. március 15-én), világnézete plebejus és nem polgári, lokálpatrióta és nem globalista, inkább keleties, mint nyugatias. Teljesítményének „ideológiai üzenetei” tehát éppen annyira NER-kompatibiliseknek látszanak, mint a teremsorok sötétbokszaiban vetített és a műveket magyarázó videócelebek többségének szavai. Például Keserü Katalin és Korniss Péteré, Sebestyén Mártáé és Krasznahorkai Lászlóé. Ők leginkább Bukta vidéki magyarság tudatáról és a szakralitáshoz kapcsolódó speciális viszonyáról értekeznek, meg hogy az itteni földön érdemi elmozdulás a mentalitásban, az anyagokban, a „rendszerekben” soha nem történt. Sem a feudális, sem a

kapitalista, sem a létező szocialista, sem az „illiberális” demokrácia korában. „Ez az a ház, ahol semmi se változik” – ahogy a nóta szól hajdan, mert „aki szegény, az a legszegényebb” – ezt persze már egy másik nagyság írta még régebben. Mert minden így marad, mindörökké, ámen. Illetve van, ami múlik. Mert „a víz szalad, csak a kő marad”.

Bocsánat a Buktához stílusban nagyon illő blaszfémia miatt, de Bródy sorai éppen annyira feltolulnak itt, mint József Attiláé, és József Attila sem tünteti el a Wass Albert-féle klapancia kísértetét. Így együtt, ebben a heterokatyvaszban dagonyázik a tartalom felszíne, amely első pillantásra mintha rendszerkonform volna, és mintha a szavazóbázis legbelsejét, a Fidesz-tudatú nép tapasztalati élményét mutatná fel. Ez a szerzői intenció része. De az, hogy Bukta Imre ezt az Örök, Bús Romhalmazt mi módon fejezi ki, más lapra tartozik, abban már szofisztikált csavar van. „Hogyan”-ja maga a „realizmus diadala”, a „művészet csodája”, a „minőség forradalma”, mert a művek a fennálló viszonyokkal koránt sincsenek lojális viszonyban. (Persze függ a befogadótól, én így látom. Három jelző és egy birtokosrag segít a titokfejtésben.)

Szegény. A kiállítás első tételének címe *Kertek alja*, itt sejlik fel először a művész szülőhelye és újraválasztott telephelye, a mezőszemerei milió. (Lehet ebben a településben valami karizmatikus kisugárzás, ha az őshonos Buktán kívül még az excentrikus Wahorn András is idejött lakni, ráadásul mindketten a túlkonzolidált Szentendréről vágytak ide, a Békés és Heves, Eger és a Tisza-tó között félétra vetett – amúgy nagy

múltú – községbe.) „Liliomkoszorú szelíd illata száll” – hirdeti a vasból hegesztett betűkkel a hasonló módon szerkesztett kapu tetején a kiállítás nyitóműve. De liliom sehol, szelídség a holdban, illat pláne. Minden ócska rajta: a sárga festék, a durva varrat, a talált holmiktól gányolt szerkezet. Pénzbe nem nagyon kerülhetett: guberált az anyag, fusi a munka, a mustrák meg éppen olyanok, mint a szomszédé, napsugarakat utánoznak, mert ennyi idillre szokta futni a legkisebb egzisztenciáknak. Illetve majdnem. A fémrudak közé Bukta beleferrasztotta azt a két dolgot, ami neki fontos, talán még a sugaraknál is fontosabb, ezért szimbólum gyanánt éppen itt, a bejáratnál mutatta őket föl. Az ételt hordó lábost, amelynek alja nincs, és a töviskoszorút, amelyből hiányzik a Krisztusfej. Üres az edény, üres a szenvedés. A testtől és a lélektől egyaránt megfosztotta őket a szegénység, mert eltűnt a lényeg: valószínűleg kilopták. Csak az ínség maradt.

És a kultúrhalál. A vaskapu mögött képciklus: mezőszemerei utcák, kertek, gyanúsán tetszetősre festve. A hideg színekkel különösen tud bánni Bukta, lazúrosan mozgatja ecsetjét, akár egy modern Veronese, amikor színjátészó selymet fest, és transzparensten fénylő kéket használ, mint Barnett Newman, amikor neoncsövekből szerkeszti szadiszti-kus kompozícióit. Ezek az angyali-pokoli azúr árnyalatok arra valók, hogy hűvös közönnyel felmutathassanak egy botrányt, amely éppen attól botrány, hogy olyan természetesnek hat. A belvíz szigetelésére, az asztal megtámasztására, a vetemények kijelölt helyére ugyanis nem téglát, homokzsákokat, göngyöle-

get használtak az ottaniak – ezt a helyzetet ábrázolják a festmények –, hanem inkább nyomtatott, bekötött, vastag könyveket. A könyvek pedig minden kímélet, tekintélytiszteltet vagy szégyenérzet nélkül kerültek patakpartra, földre, bútor alá, kerepezik a pocsolókat, mállanak a sárban, trágyázzák a zöltséget. Jobb, mintha elégetnék őket, mert fából vették, fává lesznek. Ezt diktálta a praktikus józan ész, és ezt ábrázolják a szép képek. A városban ideoda tologatják, díszletnek használják, leárazzák a könyveket. Néha, ritkán, trezorba zárják, árverezik, ünneplik. Még nem mernek vele se fűteni, se hűteni. Mezőszemerét ennél őszintébb, jövőtudatosabb emberek lakják. Ezeket a könyveket a Kádár-korban méltányos áron, előfizetés útján, népművelők közreműködésével milliószám hintették szét vidéken, mert nem foszlott szét még a remény, hogy „ha majd a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán”, akkor elviselhető lehet nem csak a szocializmus, de tán még Magyarország is. Most már az illúzió is elveszett.

(Könyvügyben amúgy a mester véleménye talányos és lesújtó. Innen kimaradt, de aki látta, nem felejtí a 2017-es objektjét, a *Sátán a könyvtárban* című munkáját. Sok apró polc minikötettel, az egész mintha „csupa báj babaház” lenne. De nem véletlenül trónol az utolsó előtti deszkán egy vörös heréjű istenfajzat, mert nyilván sejt valamit az egész tudásreprezentáció bűnös és talmi természetéről. Joggal írta Bukta eszközeiről az író-barát Borbély Szilárd, hogy „munkáiban a jelentésteremtésnek leginkább három költői alakzatával él: az ismétlés, az idézés

és a kicsinyítés technikájával.” Ott, azon a babakönyvespolcon még minden együtt volt.)

Idén a Bukta-könyvtárban már nincs miniatűr, nincs repetíció, nincs allúzió. Csak plein air van. A könyvhalál olyan befejezett tényé vált, amelyet egyszerre idézett elő a szellemi szegénység és az ipari gazdagodás (*Belvív a kertek alatt, Picasso az udvarban, A világirodalom remekei*), és amelyet vagy levált a Gutenberg-galaxis felett diadalmaskodó gépi civilizáció, azaz a Felhő, vagy az egész feledésbe megy. Meg a levesbe.

Csúnya. A választék nagy. A *Krumplievők* mosolytalan családtagjainál csak bútoraik otthontalanabbak: falak nélkül, a szabad ég alatt viselik a fölöslegessé vált nippjeiket. Egerfarmos *Elhagyott végállomásán* az indóház hulló vakolatának méltó riválisa a felbomlott körletrend. A *Hátsó udvar* lomtalanításra vár, igazi gubera-öröm: ipari hulladékot és gyűrött szentképet szemetel a sokféle múlt. Általuk nyer új aktualitást Fejes Endre *Rozsdatemetője* vagy a témájában megidézett Van Gogh-festmény, mint irodalmi és képzőművészeti előzmény, hiszen – így láttatja Bukta – a tárgyi világot, a természeti környezetet, az életminőséget szétroncsoló reménytelen hétköznapiak nem csak a 19. és 20. század élményei. Mezőszemerétől Detroit alsóig mindent belep a kvász, az ízléshiányból, tehetetlenségből, alávetettségből kikevert heteronóm kéreg. (Bár az utóbbiról láttam mostanában egy fotókiállítást: egész szépen kikupálták a hírhedett várost. Talán ha Bukta és a község lakta sok-sok Bukta egyszer kezébe venné a települést, ebből is ki lehetne hozni valamit. A mester valami ilyesmit

nyilatkozott egyszer.)

De nem is ezek a szomorú – sokszor fotó háttérű – festői megfigyelések, még csak nem is a komikumba forduló vallásos giccsek a rútság igazi hordozói. Az utóbbiból is van néhány átirat a Godot-ban: lourdes-i Madonnától Jézus szívéen át a vasalódeszkán mobilizált keresztstigmáig. (In hoc signo vinces – e jelben győzni fogsz – legalább a háztartás körül). Bukta gyöngéd szeretettel, sőt, némi nosztalgiával veszi védelmébe a megalázottak és megszmóritottak félig népies, félig pop artos hitkereső dokumentumait a *Mikor jön le az égből Krisztus?* cím alá csoportosított műegyüttesben. Az igazi csúfság üzenetét nem is az ál- vagy naiv vagy álnaiv szakralitás továbbítja, hanem egy formás videóklip, egy műhirdetés. Hozzá képest e félperiféria ízlésének ötven árnyalata maga a versailles-i Tükör Galéria.

Az I-kapa vagy *Okos kapa* „reklámról”, és benne egy szereplőpárosról, különösen a remek Misurák Tünde által elmondott, vérfagyasztóan negédes vigéckedő marketing-szövegéről érdemes itt megemlékezni. A tévéshopok modorában előadott dialóg és az értelmetlen digitalizációval bővített ősi eszköz több mint korkritika. (Ez a témája *A romantika a legjobb üzlet?* című műcsoportnak.) Benne van a „nehogy má’ hülyének nézzél” vagánykodó mentalitása, de a gépromboló düh is jól kitapintható. Ilyen hangulatban szokták ha nem is a kapát, de a kaszát kiegyenesíteni. Okosan. Mert milyen világ az, amelyben palira lehet venni a nehéz munkától esetleg szabadulni vágyó földművelőt, és amelyben a csúcstechnológia hamis ígéretével ki lehet szűrni egy ezer-

szer bevált szerszám „haladásban hívó” gazdájának a szemét?

Hát ilyen – fejezi ki Bukta, amint szemlét tart a reklámoktól, a plázák-tól, az egész fogyasztói társadalomtól elvárásolt és megfélemlített, fáradt és túlsúlyos emberein, a kozmetikust soha, fogorvost is alig látó derék aszszonyain, a körforgalomban toporgó tehenein és a jégen billegő bárányain. (Ezt mutatja be a *Megöregszünk mind* című alfejezet.) Itt-ott feltűnik egy-egy parabolaantenna, mint a „világvevés” garanciája, néhol előkerül egy-egy elektromos láncfűrész, mint a fagyilkolás tutibiztos eszköze. A nyugdíjasok kezében tablet, a háztetőn napelemek, probléma egy szál se. Tánc is van néha, és égő lampionok a murik után. (*Szülinapi parti az öregotthonban, A buli vége*) Szomorúan csúnya itt a vasárnap meg a hétfő, meg a kedd, valamint a hét összes többi napja.

Szép. A fentebb vázolt témaválasztás tehát *civilizációkritikai* szándékot tükröz. A kritikai magatartás kidolgozását Bukta persze nem most kezdte, csak régebben, úgy negyvenharminc évvel ezelőtt a célpont még más volt. Akkor leginkább *rendszerkritikát* művelt, mint ahogy a szentendreiektől a Pécsi Műhelyig, a boglári tárlatoktól a kecskeméti szimpozionokig minden félárnyékban tartott művészeti teljesítmény errefelé vette az irányt.

Amikor először találkoztam műveivel, az 1980-ban bemutatott *Villanypásztor* installációval és az 1981-es *Munkás-paraszt bicska* című objektivel, ezekkel a hazai undergroundba harmonikusan beleilleszkedő, ironikus, szubverzív és a hivatalos művészeti szcénát hevesen elutasító alkotásokkal, akkor kétsé-

gem se lehetett, hogy ki és mi volt a mondanivaló címzettje. Szó sem volt akkor még természetvédelemről, fogyasztói diktatúráról, leszakadt régióról. Egyáltalán: arról az egész világvége-hangulatról, amely így-úgy, de körbevesz minket Kamcsatkától a Tűzföldig. A szándékosan szegény (inkább puritán) és tudatosan csúfított (inkább nyers) kompozíciók éle akkor és ott leginkább a regnáló pártállam ellen irányult, és fő fűtő-eleme a szabadság akarása volt. A mezőgazdaságra utaló feelinggel pedig azt hangsúlyozta, hogy nemcsak az urbánus okostojásoké a lázadás joga, hanem azoké is, akik megtermelik a betevőt. Eszébe is alig jutott úgynevezett „szép” műveket alkotni, mert az könnyen árulásnak, behódolásnak tűnt volna. Ha véletlenül mégis bekövetkezett a nem várt eredmény, az annak volt köszönhető, hogy humoros rendbe rakott materiái, például a magok és a gyufaszálak, a kukoricacsutkák és a sűrűn huzigált rovátkák önmagukban is harmóniát teremtettek. Olyanok voltak, mint Bödőcs Tibor stand up számai: magas minőségű, szinte lebegő részegységekből és agyafúrt, szinte cizelláltan kidolgozott poénokból szerkesztődtek szerves egységgé a mázsásan goromba beolvasások.

Ma, a Godot-ban Bukta mintha szintet lépett volna. Nincs kritikájának egyetlen, jól nevesíthető címzettje, a kritika tárgya viszont parttalanná vált és édesbús szomorúsággal telítődött. Rájött, hogy nincs súlyosabb marasztaló ítélet, mint a Valóságot és a Lehetségest, filozófiai terminussal: mint a Seint és a Sollent ütköztetni. Az ember szinte fölszisszen, amikor meglátja *Erzsit*

Párizsban, aki hiába fonja karba a kezét, mint az imént talán meglátogatott Mona Lisa, és a hátteret hiába pötytyözi az impresszionisztikusan gyönyörű virágfúrtorgia, amelyhez hasonlót Erzsébet talán nemrég látott Monet Giverny-képein, mert a lemondó tekintet, a betűvel ékesített bővli póló, leginkább pedig a testet gúzsba kötő és értelmezhetetlen, vörösre festett baljós fonadék olyasmit sejtet, hogy hiába a nagy utazás, mert önmagunk elől nincs menekvés. Még kontrasztosabb a *Szülinapi parti az öregotthonban*. A tűzijátékos torta, a kockás abrosz, a fényfűzérrel fölszerelt lugas, a hangos piros-rózsaszín, a rikító ultramarin, a gátlástalan aranyárga olyan lelketlenül, tapintatlanul, bunkó tempóban veszi körül a három sírhoz közeli bentlakót, mintha siettetni akarná a végjátékot. Na még egy hancúr, aztán vár a temető. Szépen festett a körlet. Erősen formáltak a figurák. A kettő összeeresztve: maga a halál.

Hazám. „Ez a kultúra két világ határán állva küzd a megmaradásért – írta a műcsarnoki kiállítás alkalmából a művészről szóló és mindmáig legalaposabb tanulmányban Széplaky Gerda – a falusi élet értelmét vesztett, saját tradícióját maga alá temető világa, valamint egy olyan konzum-világ között, amely önmagát ebben a közegben, a kirabolt és meghamisított természet elvadult közegében aligha tudja igazolni.” Szociológiailag pontos leírás. Minden erről vall a Godot négy emeletén: a képre vitt kidobott könyvek

és a vetített évgyűrűkkel kiállított uszadékfa, a jegenyesor hűlt helyét árnyékból formázott láncfűrészek és a paradicsomlevest árapályszerűen hol befogadó, hol kiűritő mélytányérok.

„Ezzé lett magyar hazátok” – mondja többes szám második személyben Vörösmarty az *Országháza* versben. Érezhet ilyesmit Bukta is, csak tényfeltáró tanúvallomásából immár hiányzik az a kisnemesi pártosz, amellyel a felelősök büszkén, öntudatosan, kritikus tartással megvádolhatók. Alapélménye, hogy ez a világ az ő bőrére megy. Vagy inkább arra a megnőtt, megőszült szakállra, amelyet – ilyen volt, ilyen lett – az egyik teremfordulóban önportréként is kiállított. (*Tiszteletadás elődeimnek*). Ő ugyanis egyes szám első személyben – a birtokosragot szinte majuszkulával írva – a mindenkori elnyomottak nevében dolgozza fel a tapasztalatokat. A vers úgy végződik, hogy „Földön futva / Bujdokolva / Mint hivatlan vendég száll be / A szegény s kaján telekbe”. Őt nem meghívták, ő odavalósi. És az ő telke ment és megy folyamatosan tönkre.

Kelenföldi két szomszédház

Néhány száz méterre két nagy és új épület áll egymással szemben Kelenföldön. Az egyik irodaház, neve Budapest One. A másik bevásárlóközpont, és Etele Plazának hívják. Külsőre is különböznek egymástól; nem kicsit, nagyon. Az előbbi egész tömegében hullámszik, mint a tenger; a másik viszont szikár mértani kompozíció: homlokzatán úszó hasábok, akár a jégtáblák. Holott egy időben épültek. Az irodaház tavaly ősszel készült el teljesen, a pláza egy évvel korábban. Egyikből átlátunk a másikba, mégis távol vannak egymástól.

Közéjük ékelődött ugyanis az országot 1861-től a tengerrel összekötő fiemei Déli vasút, a Bécsbe vezető egykori országút nyomvonalában. Majd amikor nem sokkal később elkészült a dunai összekötő híd, Kelenföldről vasúti csomópont lett, fokozatosan terebélyesedő vágányerdővel. Ma tizenöt sínpár fogadja a vonatokat. Napjainkra a másik felén sokszávos autószertrádvá szélesedett a nyugati kijárat is. Végleg kettévágva azt a korábban összetartozó, eredetileg mezőgazdasági területet, amelynek két oldala ma már csak aluljárón keresztül megközelíthető. A zavaros viszonyok kialakulásáról és kritikus állapotáról (helyettem is) részletesen beszámolt már Bán Dávid az Építészfórumban publikált kétrészes tanulmányában. Számszerű adatok mellett fényképekkel dokumentálva Kelenföld ellehetetlenülésének történetét, amely az állatorvosi ló eseteként kínálja a

megszívlelendő tanulságokat az urbanisztikai tanszékek oktatói-növendékei számára.

A Budapest One, mint neve közli, a főváros határában épült. Ahonnan az M7-es és az M1-es közös bevezető szakasza indul, meg ahová a régi 7-es becsatlakozik. Nevezetes hely ez, ahol 1951-ben felállították, majd négy évtizeddel később lebontották az 1944-ben itt lelőtt szovjet parlamentter szobrát. A zászlójával barátságosan integető Osztapenko kapitány emlékművét, amely a rendszerváltásig Budapest kapujaként szolgált. Helyette most már a hatvannyolcezer négyzetméternyi irodamonstrum mutatja az utat a mögötte felsorakozó örmezei panelblokkok élén. Különleges – mind a négy oldalán – hullámos homlokzata eleve rangot jelez a lakótelep szabályos kockaházaihoz képest. Egyszersmind oldja azok egyhangú geometriáját. Nem hétköznapi hullámszóról van itt szó; olyan épületet kell magunk elé képzelnünk, amely egy nagyjából négyszögletes telket vesz körül és folyamatosan gyűrődik. Kívül és belül egyaránt. Mint amikor valamit az egyik oldalán benyomunk, de az nem torzul és nem is törlik, hanem engedelmesen a másik irányban kifelé hajlik. A meglepő csak az, hogy a belső udvaros épület nem rugalmas lemezből készült, hanem betonszerkezetből van, és homlokzatával mind a négy oldalán kígyózik. A tervezők parametrikusnak mondják ezt a gyúrt felületet eredményező eljárást, amely érdekes és

újszerű látványt nyújt, noha nem az esztétikumában rejlik a vonzereje. Inkább csak meglepő, mintsem különleges a megjelenése.

Ha jól értettem és közvetítem a módszer lényegét, az eljárásnak az a legfőbb előnye, hogy a telken a traktusmélység megtartásával a lehető legtöbb hasznos teret nyerhetjük. Az optimalizálás okát nem kell részletesen ecsetelnem: minél több a bérbe adható helyiség, annál gyorsabban megtérül a beruházás. Mint ahogy a helyszín is alapos üzleti megfontolásról tanúskodik. Elvégre már önmagában az vonzerő, hogy itt van a 4-es metró végállomása, a ház tehát a város másik végéből is könnyen és gyorsan megközelíthető. (Tanúsíthatom, mert jómagam meg innen közlekedem.) Ugyancsak komfortos, hogy bolt is nyílt a földszinten (gyógyszertár, DM, trafik). A kávézó mellett meg ebédlő; olyan tágas, hogy érthetetlen, miért becézik Kantine-tának. Az udvar szinte kert, vagy két tucat fával, sok pad-dal és árnyékolókkal. Noha vannak itt igazi extrák is: folyamatos egészségügyi szolgáltatás, persze fizetős; akinek zsenánt a tömegközlekedés, azt mélygarázs várja, a tetőn meg futópálya; nagyobb, mint az atlétikai stadionban. Kérdés, hogy kinek. Le Corbusier a maga nevezetes marseille-i lakóházában ennél praktikusabb javaslattal élt: a magasba óvodát telepített jókora játszótérrel.

A pláza teljesen más jellegű épület: szigorú hasáb, amely a szomszédos térről kapta a nevét. Függyönfalas főbejárata csupán a homlokzat harmadát adja, de így is közel száz négyzetméteres. Magyarország legnagyobb összefüggő üvegfelületét másfél száz darabból rakták össze.

Bentről a magasból így parádés kilátás nyílik; noha az élmény aligha olyan elementáris, mint amilyent a szemközt magasodó irodaház nyújthat. Míg a Budapest One-ből – hitelt kell adnom a beszámolóknak – a budai hegyek panorámája tárulkozik fel, a szuper- vagy okosplázából egy zűrzavaros térkósvatagra látunk. Jobbra is, balra is egy-egy autóbussz-parkoló; közöttük csupán parányi sziget az alkalmi jégpálya, ahol éppen korcsolyáznak. Vigasztalan az egykori állomásépület is; az egész országban nincs indóház ennyire lepusztult állapotban. A Közlekedési Múzeum kihelyezett részlegének újítják majd fel. Viszont már most itt van a fényes jövő az ötvenötezer négyzetméteres bevásárlóközpont képében. Parkolójában navigációs rendszer, a gyalogosoknak LED-es kijelzők és kényelmes padok USB-csatlakozással. Továbbá fitneszterem, multiplex mozi, gyerekmegőrző. Hogy ne fertőzzük egymást, amit csak lehet, érintésmentesre terveztek. A mozgólépcsők kapaszkodóit UV-fénnyel kezelik, a légszűrőkben csírátlanítanak. Az információs pultnál robotok válaszolnak a kérdéseinkre, a látássérülteket Ariadné elektromos okosbotok vezetik. ATM, bank, wifi, élelmiszer-áruház mellett több mint százötven bolt, amelyet bárhol a városban szívesen elfogadnék. Köztük szép számban elegáns divatmárkák. Értem most már, hogy a Budapest One földszintjén miért olyan sok a bérlőre váró üres helyiség, amit üzletnek szántak. A harmadik emeleten tágas ételudvar, amit itt gasztronómiai placznak hívnak; gördíthető berendezéssel. Nemcsak azon a kivételesen téli napon lehet tömve, amikor

a jegyzeteimet készíttettem. Tavasszal és jó időben is kellemesebb itt ebédelni, mint a bódés környéken. Amint azt Hulesch Máté fejtegeti ugyancsak az Építészfórum egyáltalán nem szubjektív jegyzetében, lágyan ívelő karzataival a többszintes enteriőr kifejezetten dinamikus látvány, szemben a zárt külsővel. Komolyabb kifogásként mindössze azzal az észrevétellel találkoztam, hogy az épület a másik irányban miért kompakt; a hátoldalára sem ártott volna üveghomlokzat. Nem egészen értem a kritikát; jókora ablakok nyílnak az Etele úti lakótelepre, amely kétségtelenül sokkal rendezettebb, mint a tér, csakhogy katonás látványa majdhogynem sivár. Parkról itt sincs szó, mindössze egy szélesebb pázsitsáv fut a házak előtt.

A pláza homlokzatainál lényegesebb és fontosabb tanulságok adódnak magának a két épületnek az összevetéséből. Különbőségük a lehető legtermészetesebb, hiszen teljesen más a funkciójuk. Zavaró is lett volna, ha netán túlságosan hasonlítanak, mivel szinte csak egy hosszú aluljáró választja el őket egymástól. Márpedig közeli rokonokról van szó: egy a beruházójuk és a tervezőirodájuk. Hasonló a környezettudatos szemléletük. Ami már ránézésre is sejthető, mert – ha minden igaz – a Budapest One nem pusztán a dinamikus látvány kedvéért kanyarog; inkább azért vagy azért is, hogy a természetes fény és a légáramlás a lehető legkedvezőbb legyen. Vagyis minél kevesebb lámpára és klímára, vele elektromos áramra legyen szükség. A plázáról e tárgyban annyit tudható, hogy mintegy tíz százalékkal kevesebb energiát igényel,

mint a nagyságrendben hasonló. Mindkét projekt paramétereiről nemzetközi minősítések (BREEAM és WELL Health-Safety) tanúskodnak; kíméletből az olvasónak csak konkrétumokat említenék. Mindezekelőtt a zöldfelület nagyságát: a bevásárlóközpontban közel négyezer négyzetméternyi növény gondoskodik az egészséges levegőről, az irodaházban meg egy hatalmas kert a közforgalomtól (sajnálatos módon) félreeső udvarban és némi cserje a valóban már csak szűk kör számára rendelkezésre álló teraszokon. Ugyancsak a környezettudatosságot szolgálják az időtálló anyagok, az egészséget meg a pihentető színek; továbbá amott a konditerem, itt a meditációs szoba és a tusolóval kombinált biciklitároló.

Rokonszenves attitűd ez, szó se róla; hiszen korántsem általános még nálunk. Pénz is kell hozzá, nem elég megkívánni. Csupán szelet a tervezői etika tortájában, minthogy a világhoz való viszony összetettebb és fontosabb tényezője a minőségnek, mint a végső soron efemer stílus. Alapja, mint annyi másnak az életben, a nyíltság és az őszinteség. Hogy a külső kép a belső struktúra kivételése legyen. Természetesen nem direkt formában, mert az csupán műszaki teljesítmény. Művészet akkor lesz, ha áttételesen nyilvánul meg, olyan rafinált módon, hogy élményt nyújtva felfigyeljünk és kíváncsiak legyünk rá. Csakhogy itt és most ennek majdhogynem az ellenkezőjét látjuk. Az Etele Pláza homlokzatát a sima négyszögletes hasábok teljesen betakarják, valósággal álcázzák mögötte a pezsgést és a csillogást. Az irodaházat ugyanakkor feltűnően kidekorál-

ták. Építésének utolsó fázisában az ablakokat műanyag lamellákkal vették körbe. Alul és felül fehér, kétoldalt színes (különböző árnyalatú zöld, kék, lila) lapokkal. Talán lehet némi szerepük a temperálásban, miközben hangsúlyozzák az épület hullámvázát, illetve tagolják a felületét. Mindazonáltal: ezek nem a konstrukcióból következő, hanem előre gyártott és utólag felszerelt látványelemek, akár a százéves házakon ráncok maradt vakolatarchitektúrák és gipszdíszítmények. Holott józanul (némi naivitással felvértezve persze) azt képzelhettük volna: a huszonegyedik századra a hamis kulisszaépítészet az eklektikával végleg eltűnt a múlt süllyesztőjében.

Mindazonáltal akár napirendre is térhetnénk a történetek felett. Elvégre műszakilag igényes és korszerű létesítményekről van szó. Csakhogy nem azzal van baj, amit kaptunk; fájdalmasabb, ami nem valósult meg. A város nyugati bejárataként Kelenföld-Órmező képe ugyanis nemhogy rendeződött volna, mind sürgetőbben vár kusza-zavaros állapotának alapos elemzésén alapuló távlatos fejlesztési koncepcióra. Ezzel kapcsolatban nem említettem még azt a két épületet a Budapest One közvetlen szomszédságában, amelyek sorsáról ugyancsak határozni kellene. Az egyik a hovatovább összedőléssel fenyegető szocialista felhőkarcoló, amely ott felejtett faszentként áll egymagában. Siraky Lóránd tervei alapján, 1980-ban létesült a MÁV Mechwart András szakközépiskola és kollégium számára, aztán sok minden volt, végül hajléktalanszállóként indult pusztulásnak; a másik a mögötte meg-

bújó egykori Hotel Wien, ez most az Ibis Style lánchoz tartozik. Ha már az irodaházat nem sikerült (vagy nem lehetett) szervesen a lakótelep-
hez kapcsolni, kezdeni kellene velük és környezetükkel valamit. Méltatlan ugyanis a Duna királynőjéhez ez a fogadtatás. 2012-ben, amikor pályázatot hirdettek intermodális (közlekedési) csomópont tervezésére, esély adódott arra, hogy amit elődeink felelőtlenül elrontottak, azt hosszabb távon korrigálni lehessen. Figyelemre méltó ötletek születtek, többek között a két területen átívelő híddal és várócsarnokkal, hiszen akkor még nem létezett sem az irodaház, sem a pláza. A felszámolásra ítélt vasúti vágányok helyén pedig az autóforgalom megcsapolására P+R parkolóház körvonalazódott, ami – ha nem is egymagában – valódi gesztus lett volna a környezet-tudatos városfejlesztés érdekében. Ellentétben a megépült létesítményekkel. Az utóbb elvetélt pályázat egyik nyertese a Mérték Stúdió lett, amit már akkor is Paulinyi Gergely és Reith András vezetett. Paradox módon – bár a belterjes hazai viszonyok ismeretében nem teljesen meglepően – végül ugyanez az iroda építette meg a forgalmat csak tovább generáló két épületet. Nekünk is persze, de inkább azért, hogy a pénz újratermelje magát.

Kelenföld két ikonikus épülete: Etele Plaza (2016–2021) és Budapest One (2013–2022).
Építész: Paulinyi–Reith & Partners. Fejlesztő
beruházó: Futureal.

Balatoni tárogató

Időről időre éri olyan vád a színházakat, hogy nem szeretnek kortárs magyar drámákat műsorra tűzni. Hogy a jelent is szívesebben ábrázolják örök érvényű, „áthallásos” klasszikusok bemutatásával, agyonhasznált Shakespeare-, Ibsen-, Brecht-darabokkal, mint élő magyar szerzők új művével. Ezt azonban épp cáfolja az évad első fele, amelyben egymás után jelentkeztek magyar primőrök. Abban persze nincs semmi rendkívüli, hogy a független színházak mai anyagokkal dolgoznak, idén azonban a kőszínházak is előálltak számos magyar ősbemutatóval.

Mindenekelőtt a Radnóti Színház programja méltányolandó: Kováts Adél igazgató majdnem a teljes évadot az új magyar drámáknak/színpadai szövegeknek szenteli; három ilyen premier lesz májusig a Nagymező utcában. Az első, Szálinger Balázs *Kályha Katija* decemberben köszönt be. (1918-ban játszódó, Trianon-tematika alá besorolható, költői színdarab Ruzsnyák Gábor rendezésében, Kováts Adél főszereplésével.) A Katona József Színház egy decemberi hétvégén három kortársi tárgyú/szellemű/világú bemutatót is tartott. Míg a nagyszínpadon Grecsó Krisztián *Tíz eszkimó* című új művét kínálták Máté Gábor rendezésében, a Kamrában Gerhart Hauptmann nálunk ismeretlen, *Magányos emberek* című drámájából Varga Zsófia és Tarnóczy Jakab átírata jött, a Sufni-ban pedig a rendezőhallgató Bagossy Júlia debütált a maga *Médeia*-átírataival. Közben a Budaörsi Latinovits

Színházban egy szegedi színházcsináló, Varsányi Anna *Az eprésző kislány* című darabjával tárta elénk a falusi Magyarországot Alföldi Róbert, s ugyanő a Centrál Színházban Bíró Bence *magyartenger* című családi drámáját rendezte meg. (És ha engem kérdeznek, akkor ebből a felhozatalból a Kamra *Magányos emberek*-előadása a legütősebb produkció.)

A Centrál magánszínház, színvonalas szórakoztató repertoárral. Puskás Tamás igazgató dicséretére válik tehát, hogy első drámás magyar szerző művének bemutatására vállalkozott. Bíró Bence dramaturg fiatal kora ellenére tapasztalt színházi alkotó. Nyert Örkény István drámaírói ösztöndíjat, majd Kortárs Magyar Dráma díjat a Dömötör Andrással színpadra írt *Káli holtakért*, a *magyartengert* pedig most jutalmazta a Színházi Dramaturgok Céhe Vilmos-díjjal. Nem érdemtelenül.

A *magyartenger*ben családi ünnepség zajlik a balatoni nyaralóban Erzséni és Pista bácsi (Papp János) ötvenedik házassági évfordulója alkalmából. Jelen vannak a pár felnőtt gyerekei – Erzséni nével nem találkoztunk, mert reggel váratlanul kórházba kellett vinni – és az unokák. Az utóbbiak közül Gábor (Szécsi Bence) a darab központi alakja. (A másik unoka pár hónapos, csecsemőbaba képében, akit Földes Eszter kismama a szövegéből fakadó indulatok energiáival csapdos a pelenkázóhoz.) Gábor kezdő színész, s hozza magával a pályán már sikereket elért szí-

nézőkollégáját, Örsöt (Fehér Tibor), aki egyben a párja. Ha jól alakul a nap, akkor talán kámingautolnak a család veszélyesebb része előtt.

Bíró Bence írását nyugodtan titulálhatjuk komikus drámának vagy drámai komédiának. Akármilyen legyen is, a családi összejövétel kiváló alapanyag hozzá. A rokonainkat nem választhatjuk meg, de ha történesen magunk választottuk volna őket, akkor sem lenne ismeretlen egyetlen néző számára sem, hogy milyen nehéz velük néha. Ki nem érzett már kínosnak, nemkívánatosnak egy-egy családi ünnepet, ahol muszáj mindenkihez és mindenhez jó képet vágni. Ki ne tudná, hogy melyik rokonnal milyen témát ajánlatos kerülni, nehogy felszínre bukjanak frusztrációk és feszültségek, amik csak elrontanák a hangulatot. Ha akad olyan, aki nem tapasztalt még ilyesmit, a Centrál Színházban sűrítetten, fokozottan – talán túlzón is – és szórakoztatóan elé tárják. Jót tesz a dolognak, amikor az első rész végén, a sok-sok életteli harsányság után Alföldi Róbert rendezése hirtelen elemeli a játékot: a színpad hátuljában kerítésmagaslaton elhelyezett tíz kerti törpe egyszer csak megmozdul, és kórusban figyelmezteti a családot, hogy ejnye-ejnye.

A kerti törpék egyébként szépen illenek a (színpad)képbe, mert az Alföldi Róbert tervezte díszlet erősen emlékeztet a balatoni nyaralók 60-as, 70-es évekbeli dizájnjára a halmtát körbevevő kovácsoltvas kerítéssel, a farácsos piros székekkel, a viaszosvászon asztalterítővel és az ajtó helyén lógó színes, műanyag szalagfüggönnyel, amelyre úgy emlékszem, hogy koszos-ragadósan rátapadt az áthaladóra. Mint egy nagy

emberfogó. Ez a tárgyi környezet éppenséggel hamis vagy igazi nosztalgikus érzéseket is kelthet a java-korabeli nézőben.

Az írói szándék jelez egyfajta ironikus távolságtartást. Ez például abban fejeződik ki, hogy a szereplők olykor a közönséghez szólva, afféle egyenes irányú „félre” keretében narrálják magukat vagy egymást. Bár ez az eljárás a cselekmény előrehaladtával mintha kikopna a darab gyakorlatából. Van ezenkívül Bíró Bencének egy kedves atelier-játéka a szöveggel: Csehov-dialógusokat bújtat bele bizonyos jelenetekbe. Amikor Dóra (Földes Eszter), a kisgyerekes asszony megismerkedik Örssel (Fehér Tibor), a tévésorozatsztárral, akkor úgy kérdegeti a fiút, ahogy a Sirály Nyinája „interjúvolja” Trigorint, a híres író. Egy másik szcénában a színész szerelmespár, Gábor (Szécsi Bence) és Örs (Fehér Tibor) körülbelül olyan élesen és kíméletlenül esnek egymásnak művészeti kérdésekben, mint a kezdő író Kosztya Trepljov és színésznő édesanyja, Arkagyina. Akad egy „fordított” visszahódítás-kísérlet is; itt Arkagyina színésznő helyén Gyuri (Schmied Zoltán) próbálja jobb belátásra bírni a feleségét. A kedvenc párbeszéd-részletem pedig a *Sirály* Samrajev intézőjét idézi, aki tapintatlanul egy régi nagy színész felől érdeklődik Arkagyinánál. Ezúttal az idős, beteg nagyapa, Pista bácsi (Papp János) kérdezi a híres sorozatszínészt: „Te figyelj, hol van most az a színész. Az a nagy színész. Tudod, na, a Tenkes kapitánya. Hol van most? – Én csak az Amerika kapitányt ismerem” – feleli a fiatalember. (Ááá, kérdezhette volna inkább Pirx pilótát...)

Az előadás során a legtöbbet használt kellék a pálinkával töltött PET-palack. (Amint a mértéktelen italozás a mostanában bemutatott kortárs magyar színdaraboknak közös vonása. Az egyik. A másik a trágár beszéd.) Magától értetődik, hogy az alkoholszint emelkedésével minden előjön, amiről a szereplők voltaképp nem szeretnének beszélni. Gyerekkori sérelmeiktől kezdve felnőttkori rivalizálásokon át az elő- és utóítéletekig, a világnézetek különbözőségéig. Ahogy a budaörsi *Az eprésző kislányban*, úgy itt is felsejlenek alternatív magyar valóságok. Két, egymásnak ellentmondó hiszem, ami nemhogy vitába szállni, de még érintkezni sem képes egymással. Ahogy ebben a darabban előkerül rasszizmus, homofóbia, politika vagy propaganda, annak elég magas a közhelytartalma. De a helyzetek életerősek, megállnak a lábukon, a szerző pedig jó tollú, és szellemesen eljátszik a nézővel is. A szölamok összecsatlanásának pedig mégiscsak lesz ereje a végén, amikor tömegverekedés tör ki, és az egyik normális, épp válni akaró asszony avval próbálja meg szétválasztani a résztvevőket, hogy „Mi vagyunk a család. Ha még mi is bántjuk egymást, mit várunk másoktól?”

Ha nincs más, akkor azt bántják maguk körül, akit lehet. A mogorva, enyhén leépült Pista bácsi gyilkos szemekkel tud nézni. (De persze huncutul is tud, hiszen Papp János játssza, akinek már eleve az orgánuma is vonzó.) Schmied Zoltán élehetetlennek látszó Gyurija indulatkezelésként a saját combjait üti-veri. A felesége, Pálfi Kata igyekszik anyagiilag a legtöbbet kihozni tönkrement házasságából. Rada Bálint és

Földes Eszter pedagógus-házaspárja a nemzeti keresztény öntudatot hozza be fölényesen követelőző jelleggel. Még a legrokonszenvesebb családtag a kissé kelekótya, élősködő, gyerekre vágyó Patrícia. Balsai Móni alakítása úgy tartja a felszínen ezt a csak mértékkel toleráns asszonyt, hogy lelátunk a magánya mélyébe. Van a színésznőnek egy bátor, hosszan kitartott, gyönyörű, ábrándos arcú csendje. Amikor elképzeli, hogy Babettnak hívja majd a kislányát, akit szeretne, ha lenne.

A család egyik tagja, Erzsi néni Svájcban élő húga menet közben érkezik, talán ezért is ő marad a leg súlyosabban megíratlan figura. Az a lehetetlen feladat jut az őt alakító Szabó Évának, hogy összegző jelleggel általános megállapításokat tegyen az életre és a magyarokra vonatkozóan, akár egy megkésett *Szomszédok*-szereplő. Egy jelenetben a rivalda szélén állva szertartásosan beleszór egy kiló sót a Balatonba, hogy legyen ez igazi magyar tenger. Ketten maradnak a színen Pista bácsival. Ezen a ponton lett volna jó befejezni, amikor a két öreg sóval hinti be a magyar földet. Vagyis vizet. Tavát. Nincs is miért tovább menni a történetben, hiszen senki nem tudja a szálakat megnyugtatóan elvarrni és a szereplők problémáit megoldani.

magyartenger. A Centrál Színház előadása. Szereplők: **Szécsi Bence, Fehér Tibor, Papp János, Pálfi Kata, Schmied Zoltán, Földes Eszter, Rada Bálint, Ódor Kristóf, Szabó Éva.** Író: **Bíró Bence.** Jelmez: **Kálmán Eszter.** Díszlet, rendező: **Alföldi Róbert.**

A valamelyenség fájó hiánya

Vannak művek, amelyeket a zeneirodalom legfontosabb alkotásaiként tart számon a közmegegyezés. A *Máté-passió*, *A varázsfuvola*, a *Kilencedik szimfónia*, a *Ring* – ezek jelentőségét senki sem vonja kétségbe, és az is jellemző, hogy nem kell megneveznünk a szerzőt, mindenki tudja, hogy Bach, Mozart, Beethoven, Wagner munkájáról van szó. Az említett opusok nagyságához az is hozzájárul, hogy mindegyiknek van humanista „üzenete”, mely könnyen körvonalazható: megváltás, jószág, öröm – vagy éppen a bírvágy és a hataloméhség veszélyei. De mi a helyzet az elvontabb darabokkal az „abszolút zene” területén? Azok között is akad jó néhány, melyet az aranytartalékhoz sorolunk. Hogy csak Bachtól említsünk hármat: *Das Wohltemperierte Klavier*, *Die Kunst der Fuge*, *Goldberg-variációk*. Nagy zenék ezek is, sokan vinnék közülük egyiket-másikat a lakatlan szigetre – de vajon ezek is „mondanak” valamit? Másképp fogalmazva: meg tud lenni a nagy zene anélkül, hogy sugallata, üzenete lenne? Az említett három történetesen „agyas darab”. Nagyon ki vannak találva, nagyon meg vannak szerkesztve, bonyolultak és okosak. Szépségük mellett intellektuális Csomolungmák. Ennyi elég?

Ahhoz, hogy az előadónak koncepciója legyen, tudnia kell, *milyennek* látja a darabot – hiszen amilyennek látja, olyannak kell ábrázolnia, és hogyan mutassa be, ha nincs véleménye róla? A fent említ-

tett „agyas” kompendiumok közül a *Wohltemperiertest* nem szólaltatják meg egyvégtében – hosszabb is annál. A *Die Kunst der Fuge* sem szokott egy szuszra elhangzani. A *Goldberg-variációk* azonban, ha akad olyan halált megvetőn bátor billentyűs, aki műsorára tűzi, belefér egy koncertbe, sőt még rövid is lesz az a hangverseny, igaz, mást már csak azért sem lehet játszani azon az estén, mert ez a sorozat bőven elég ahhoz, hogy a zongorista – nyersen szólva – *kinyúljon* tőle.

Milyen tehát ez a mű? Sorsa mindenképpen különlegessé teszi, keletkezéstörténete kétséges, de romantikus: hozzátapadt egy tetszetős legenda az álmatlan Keyserling grófról és Goldberg nevű csembalistájáról, ezt a mesét azonban a zenetudomány hiteltelennek tartja. A ciklus utóélete kicsit hasonlít a csellószvitekéhez: sokáig nem nagyon játszották, egyszer azonban jött valaki, aki felfedezte, mint a csellószviteket Pablo Casals. És ahogyan a saját zseniális interpretációival Casals nemcsak felfedezte, de egy csapásra mindjárt neuralgikussá is tette a csellistatársadalom számára a szviteket (vagyis *nekik adta*, de rögtön *el is vette* szegény pályatársaitól a művet), ugyanúgy tette átugorhatatlan akadállyá a *Goldberg-variációkat* Glenn Gould a maga utolérhetetlen felvételével. Fél évszázada a zene világában mindenki Gould két lemezfelvételét hallgatta (legrövidebb jellemzésük az, amit Polonius mond Hamlet szavaira: „*őrült beszéd, de van benne*

rendszer”), koncerten azonban még az sem merte a sorozatot játszani, aki meg tudott volna birkózni vele – mindenki félt a bukástól. Magyar közönség előtt Schiff András volt az első, aki mert – és nyert, hiszen az ő nagyságrendje bátran állítható a Gouldé mellé.

De mi teszi olyan nehezzé a témából és harminc variációból, majd a téma visszatéréséből (*ma fin est mon commencement*) álló sorozatot? Először is: végigjátszani különleges állóképességet és koncentrációt igényel. Másodszor: technikailag külön-külön is nagyon nehezek a tételek, az egész ciklus megszólaltatásán pedig legtöbbször pianisztikusan elvéreznek. Harmadszor: intellektuálisan, azaz kompozíciós elvében, a variációs találékonyosság és az ellenpontos szerkesztés együttes érvényesülése révén a sorozat olyan igényes és olyan kérlelhetetlen logikájú struktúraként épül fel, hogy a ciklust a maga teljes komplexitásában csak kivételes szellemi kapacitású művész mutathatja fel méltón. Ezért volt Gould után évtizedekig interpretációs tabu a *Goldberg-variációk*. Schiff után azonban akadtak újabb és újabb vállalkozók máig, ám a mű csakis a legnagyobbak és legkiválóbbak: a Grigorij Szokolovok, Murray Perahiák, Beatrice Ranák, David Frayok jogos tulajdona.

A török *Fazıl Say* (1970) alkalmas művész arra, hogy a *Goldberg-variációk* méltó tolmácsa legyen. Évtizedek óta hallgatjuk játékát hanglemezeken és budapesti koncertjein, megtudtuk róla egyrészt azt, hogy rendkívüli tudású-teherbírású zongorista, aki nem ismer lehetetlent, másrészt azonban azt is, hogy szélsőséges egyéniség. Ráadásul nemcsak

zongoraművész, de termékeny és sok megrendelést teljesítő, divatos, sőt felkapott zeneszerző, van tehát *alkotói természetű* víziója is a hangok világáról. Sok éven át jellemezte produkcióit a zenei elképzelések extravaganciája, el is könyvelhettük bizonyos értelemben a jelenkori zongorázás *enfant terrible*-jeként, aki megosztó egyéniség, gyakran rukkol elő meghökkentő ötletekkel. Aztán jött három lemez, Mozart összes zongoraszonátája (2016), Chopin noktürnjei (2017) és Debussy prelűdjei (2018), amelyek elbizonytalanították a kritikust, megmutatva egy új, a korábit meghazudtolón letisztult, bölcs, szélsőségektől mentes, ugyanakkor nagy formátumú, mély és gazdag élményt nyújtó Fazıl Sayt, aki már jobban tiszteli a műveket, mint korábban. Ezeket a felvételeket hallva az is megfordulhatott a zenekedvelő fejében, hogy a régi Saynak talán vége: lehet, hogy a művész átlényegült és új nagyságrendbe lépett.

A koronavírus-járvány okozta elvonultságban Say mélyrehatón tanulmányozta a *Goldberg-variációkat*, és elkészítette a sorozatról saját felvételét. A zenehallgatónak, mielőtt betesz egy CD-t a lejátszóba, legtöbbször vannak előfeltevései – ezek persze sokszor múltbeli tapasztalatokra épülnek. Say *Goldberg-variációk*-lemeztől várhattuk azt is, hogy extravagáns lesz (hiszen nemcsak Say volt már sokszor szertelen, de maga a mű is alkalmas terepe a szélsőséges értelmezésnek – Gouldé is ilyen), ugyanakkor az utóbbi évek letisztult interpretációi nyomán azon sem lepődhattünk volna meg, ha intellektuális, mély, átszellemült és fegyelmezett olvasatot hallunk.

Egyet mindenképpen joggal várhatunk: azt, hogy az előadás bármilyen lesz, nagyon olyan lesz, amilyen. Vagyis határozott *valamilyenségre* számíthatunk, okkal.

Ehhez képest? A zenehallgató meglepődik: Fazıl Say felvétele a *Goldberg-variációkról* ilyen is, olyan is, tisztesség ne essék szólván, néha kifejezetten ilyen-olyan. Say a kísérőfüzetben közölt közvetlen hangú, személyes vallomásában erősen hangsúlyozza a mű intellektualitását, a szellemi teljesítmény fontosságát; arról ír, hogy részletesen elemezte a művet, amelynek matematikai vonatkozásairól is megemlékezik. Valóban: hallunk a sorozatban több fegyelmezett, tiszta, koherens logikával megformált és karakterizált tételt is. Ezek között azonban újra és újra feltűnnek olyan változatok, amelyekben Say úgy tekint a *Goldberg-variációkra*, mintha az egy mutatós és hatásos virtuóz bravúrdarab volna, holmi ledérség. Ami a stílusértelmezést illeti, akadnak tételek, amelyekben Say időtlen, korok feletti zeneként tolmácsolja a *Goldberg-variációkat*, máskor mint ha „régizenélne”, megint máskor romantizál. A tempó-és ritmusértelmezés számos tételben nyugodt és kiegyenlített. Más tételekben viszont gyakran olyan ritardandókat hallunk, amelyek leginkább Chopin-darabok érzélemvilágához illenének,

néha pedig, nem is egyszer, arra kell figyelniünk, hogy a zongoraművész belesiet az előadásba – efféle profik nem szoktak megengedni maguknak. A technikai kivitelezés sokszor tiszta, áttekinthető, makulátlanul pontos – ahogyan az egy ilyen magasrendű műhöz illik. Más tételekben azonban olyan lezserségeknek, kidolgozatlanságoknak lehetünk tanúi, amelyek nemhogy Bachhoz nem illenek, de Fazıl Sayhoz sem – nem is érti a zenehallgató, hogy ezeket a részleteket miért nem vette fel újra ez a páratlan hangszeres tudású művész, miért elégedett meg a nyilvánvalóan nem kifogástalan tolmácsolással.

Úgy tűnik tehát: a nagyszerű török zongorista *Goldberg-variációk*-felvétele mögött nem húzódik meg kiforrott, koherens koncepció, a tételek értelmezése változékony, a mű szemlélete nélkülözi az egységet, sőt a zongorajáték technikai kidolgozottsága sem egyenletes. Mindez persze nagyon magas szinten valósul meg, hiszen Say nem hétköznapi kvalitású művész – de az ő nagyságrendjében ez a teljesítmény zavarba ejtő bizonytalanságot és hiányérzetet hagy maga után.

Bach: Goldberg-variációk. **Fazıl Say**. Warner Classics

Ütközések

Sosem gondoltam volna, hogy elolvassok egy amerikai fociról szóló, majdnem hatszáz oldalas könyvet. Ha egy boltban a kezembe kerül, biztos belelapozok, mert érdekel a sportág, sok meccset nézek, de az is biztos, hogy ott hagyom, mert mégiscsak majdnem hatszáz oldal: mikor van nekem időm erre?

Újév idején.

Jeff Benedict *Dinasztia* című könyvét szerencsére éppen szilveszterkor kaptam, a születésnapomra, és gyorsan elolvastam. De ki is tudna letenni egy olyan könyvet, amelyet a fiától kap, a kedvenc sportjáról szól, és így kezdődik: „Dr. David Berger sebészi maszkban, köpenyben és gumikesztyűben állt Drew Bledsoe felett, és egy óvatos bemetszést ejtett a mellkasán.” Személyes dráma, már-már tragédia villan fel tehát a műtő éles fényében, de az események rögtön széles történelmi távlatot is kapnak a következő mondat elején álló dátummal: „2001. szeptember 23-án”...

A könyv az első oldalaktól a legvégéig letehetetlennek bizonyul, ráadásul az ember műveltsége is pallérozódik olvasás közben. Sosem gondolkodtam például a zsákolás definícióján, de most mégis utánanézttem. A szót a kosárlabdából ismerjük: magyarul azt a helyzetet hívják így, amikor a játékos úgy szerez pontot, hogy a keze a gyűrű fölött van, és a labda elengedése után már csak lefelé mozog. Ennek viszont angolul „slam dunk” a neve, vagyis semmi köze a zsákhoz. Ezzel szemben az amerikai futballban angolul nagyon is van

„sack”, csakhogy ezt meg magyarul nem mondják zsákolásnak. A könyv magyar kiadásában néhány helyen mégis így fordítják, pedig magyarul is az angol szót használjuk – ahogy negyven éve a grondon még henc volt a kezezés és a korner a szöglet –, már csak azért is, mert a „sack” itt nem magát a zsákot, hanem a zsákmányt, a zsákmányolást jelenti. Az amerikai fociban ugyanis nagyjából azt a megmozdulást hívják így, amikor a dobójátékost, még az induló vonal mögött, az ellenfélnek azelőtt sikerül leterítenie, hogy eldobná a labdát. Azt, hogy ez nem egészen ilyen egyszerű, éppen a *Dinasztiából* tudtam meg: a dobót ugyanis, ha már megkezdte a dobómozdulatot, nem szabad akárhogy támadni – éppen ezen múlt a New England Patriots egyik Super Bowl-győzelme.

A Patriots az NFL (National Football League) egyik úgynevezett franchise-a, vagyis csapata, a Super Bowl pedig a liga nagydöntője. A szezon részben bajnokságszerűen bonyolítják le, amikor is a két nagy divízióban mindenki mindenkivel találkozik, részben kupaszerűen, kieséses alapon, nagyjából úgy, mint a FIFA által rendezett focivében.

A *Dinasztia* nem valami megzenésített szabálykönyv, és nem is a sportág története, ezért biztos vagyok benne, hogy az is élvezettel olvashatja, aki még életében nem látott egyetlen meccset sem, amit azzal a furcsa tojáslabdával játszanak. A könyv egy csapat felemelkedésének elbeszélése, ezen belül pedig társadalom- és

politikatörténet, fejlődés- és lélektani regény, egyszer-kétszer pedig krimi, sőt akciófilm-forgatókönyv is. Sportkönyv, vagyis zsánerműfajban íródott, abban az értelemben, ahogy van vadnyugati történet vagy tárgyalótermi dráma is.

Benedict páratlan betekintést nyújt az amerikai társadalom különböző rétegeibe, igaz, ha egy-egy epizód erejéig az afroamerikai gettók világába is belátunk, azért leginkább a középosztály és a gazdagok sztorija ez. A számtalan és mégis többnyire igen plasztikusan megrajzolt mellékszereplő, sőt statiszta sorában többek közt Martina Navratilova, Barack Obama, Elton John, Donald Trump és Vlagyimir Putyin is feltűnik, de abszolút főszereplőből három van: az egyesület – bár ez, mint a könyvből kiderül, nem éppen a legjobb szó egy amerikaifoci-csapatra – tulajdonosa, a csapat edzője, valamint a quarterback, az irányító játékos, aki a maga posztján a huszonegyedik század első két évtizedének kétségtelenül a legjobbja.

Benedictnek komoly tapasztalata van a sportkönyvek területén, hiszen a golfozó Tiger Woodsról például olyan életrajzot írt, amely a *New York Times* bestsellerlistáját is vezette. A könyv tempója, szerkezete, stílusa vérbeli íróra vall, akit hatásvadászaton is csak alig lehet tetten érni, legfeljebb néhány fejezet lezárása sikerült kissé érzélgősre. A *Dinasztia* igazi irodalom, a tényirodalom olyan műfajában, amely Magyarországon ismeretlen, ezért az az érzésem, hogy jelenleg nincs is magyar író vagy újságíró, aki képes lenne hasonló könyvet írni. És ha nem is volna észszerű dolog összehasonlítani *A Buddenbrook-házzal*, mondjuk *A Da Vinci*

kóddal már nagyon is érdemes. Az összevetésből pedig a Benedict által nagyon tisztelt, a *Dinasztia* egyik részének szerkesztését is elvállaló Brown jön ki rosszabbul: az ő hatásvadász, milligramm pontosságú recept alapján összeügyeskedett, már eleve a megfilmesítés látványosan kokottkodó vágyával írt lektúrájával Benedict könyvét nem is lehet egy lappon említeni.

A *Bevezetéssel* és az *Epilógussal* együtt tulajdonképpen negyvennyolc fejezetből álló könyv mintha csak a *Vészhelyzet* egyik jelenetével kezdődne: 2001 szeptemberében, az első olyan forduló során, amelyet az iker tornyok elleni terrortámadás után az NFL-ben lejátszanak, a Patriots első számú irányítója súlyos sérülést szenved, kórházba kerül, ahol az érsebészek gyakorlatilag az életéért küzdenek. A jelenetet nagyon jó érzékkel helyezi könyve élére az író, hiszen ezen a ponton kezdődik a legenda, Robert Kraft tulajdonos, Bill Belichick edző és Tom Brady játékos közös sikertörténete. Ehhez képest a könyv ezután még egyszer elkezdődik, ami már önmagában is érdekes, de az a gesztus egyenesen bravúrosnak mondható, ahogy Benedict a *Bevezetés* utáni részben rögtön Bradynek a Patriotstól való búcsúját írja le, a *Végjáték* címet adva ennek a számozása szerint első fejezetnek. Ezután a könyv ismét, most már harmadszor is elkezdődik, mégpedig a *Bobby* című résszel, amely a csapat tulajdonosának a családi hátterét mutatja be, ezzel a tökéletes korfesztő mondattal kezdve bele a történetbe: „A rádióban a Joey Dee & The Starlites zenekar »The Peppermint Twist« című dala szólt, a *Life* magazin címlapján pedig az úrhajós, John

Glenn mosolygott, amikor a húszéves Robert Kraft 1962. február 2-án, nem sokkal éjfél előtt beosont Ken kávézójába Boston Back Bay nevű városrészében.”

„Bobby” ekkor ismerkedik meg későbbi feleségével, Myra Hiatt-tel. Egy tizenkilencedik századi családragény sűrűsödik itt össze egyetlen fejezetben, amelynek főszereplője Harry, az apa, aki amikor nem extra méretű női ruhákat árul, akkor a tórát tanulmányozza, és ortodox létére Sarah Webber személyében egy apácánál nevelkedett, vallástalan zsidó lányt vesz feleségül, aki kanadai születésűként a néhai II. Erzsébet öntudatos alattvalója. Kraft édesapja és édesanyja mellett az apósa is fontos figura: Myra apja, Jacob Hiatt eredetileg Litvániában volt ügyész, de két évvel Hitler hatalomra jutása után kivándorolt Amerikába, és a papírüzletben szerzett vagyont. Apjához hasonlóan Myra is képes volt határozott döntéseket hozni: leendő férje kezét már az első randevújukon megkéri.

Aztán jönnek a gyerekek. Robert Kraft pedig betársul apósa cégébe, amivel lefekteti majdani milliárdos vagyonának alapjait. Pénzre pedig szüksége is van, mert a fejébe veszi, hogy megszerzi az akkor még Boston Patriotsnak nevezett amerikaifoci-csapatot, amelynek gyerekkorától szurkol.

Itt kezdődik a könyv üzleti szála: Kraft terve csak többször is megghiúsulással fenyegető fordulatok után valósul meg. Ezek során először a stadion körülötte parkoló földterületébe vásárolja be magát, mert kiderül, hogy maga a csapat egyelőre nem eladó, ráadásul a stadion tulajdonosa (ez egy harmadik fél) húzza a meccsekből a legnagyobb hasznot.

A Patriots egyébként azután válik eladóvá, hogy az akkori tulajdonos nagyot bukik Michael Jackson turnéjának szervezésén – a könyvet olvasva néha úgy tűnik, hogy amerikai futballban pontosan úgy lehet egy kisebb vagyonra szert tenni, mint amit a magyar borászattal kapcsolatban szoktak emlegetni: az ember beszáll az üzletbe egy nagyobb vagyonnal, és végül lesz egy kisebb vagyona.

A két másik főszereplő közül az edző Bill Belichick személyére kevesebb fény vetül, például az sem derül ki, hogy horvát származású (Biličić), pedig számon tartja a gyökereit: a könyv szerint egyszer éppen Horvátországban nyaralt, és nemrég egy közvetítésben magam is láttam, amikor a focivébé idején a védjegyévé vált levágott ujjú pulóverén horvát címet viselt. A könyvből mindenesetre alig ismerjük meg, és ez nem véletlen: ő maga is aggályosan ügyel rá, hogy ne mutasson magából túl sokat a játékosainak. Az amerikai foci sajátosságaiiból adódóan ugyanis minden évben százával áramlanak a profiligába az egyetemekről az európai futballban megszokotthoz képest sokkal hamarabb el is használódó tehetségek, és ahhoz, hogy velük sakkfigurákként tudjon bánni, az amúgy is nagyon kemény Belichick a csapattagokkal való szinte minden magántermészetű érintkezéstől tartózkodott. Szinte sose dicsérte a játékosait: egyetlen eredményt ismert, a Super Bowl megnyerését, az addig vezető sikerek a szemében csak kötelezően teljesítendő részfeladatok voltak.

A Patriots szempontjából történelmi szerencse, hogy az edző maximalizmusa találkozott a korszakos jelentőségű játékosnak bizonyuló Tom Brady hasonló mániákusságával.

Brady és Belichick együtt a kétezres évek elején, majd a kétezer-tízes évek közepén-végén összesen hat alkalommal is elnyerte a Lombardikupát, vagyis a Patriots hatszoros Super Bowl-győztes. Erre csupán egyetlen másik példa van, a Pittsburgh Steelers, csakhogy a pennsylvaniai csapatnak ezt kétszer olyan hosszú idő alatt sikerült összehoznia, két különböző korszakban, más-más edzők és irányítók közreműködésével. Dinasztiának egyébként az olyan csapatot nevezik az NFL-ben, amely legalább háromszor bajnok lett. A jelenleg harminckét csapatos ligában ilyenből is csak öt másik van.

A könyvben végigkísérhetjük egy rendkívül népszerű sportág legújabb kori fejlődését, annak sok társadalmi, üzleti, lélektani és egészségügyi vonatkozásával együtt. Megdöbbenhetünk azon, hogyan sikerül egy játékosnak egy ideig eltitkolnia egy gyilkosságot, hogyan kulturálódik a nőikkel való, hihetetlenül sokáig otrombán primitív bánásmód, vagy hogy miként válik egyre tudatosabbá a törésekkel, zúzódásokkal, szakadásokkal óhatatlanul megterhelt full-contact sport, amelyben különösen a fejsérülések káros következményeinek elkerülése nagyon fontos. Az idei év egyik balesete a magyar újságolvasók ingerküszöbét is elérhette: a Buffalo Bills huszonnégy éves játékosa – az időközben felépült – Damar Hamlin január 2-án egy rutinszerű ütközés után összeesett, és ott, a pályán megállt a szíve.

Nagyon érdekes a szívességeknél és lekötelezéseknél azzal a hálózatával szembesülni, amely úgy tűnik, az amerikai üzleti kultúra része. Jó példa erre Krafték alapítványa: az egyik játékosnak csak azzal a feltétellel fi-

zetnek magasabb bért, hogy az illető cserébe jelentős összeggel támogatja a jótékony szervezetet.

A könyv számos kis ívből rajzol fel egy nagyot: olyan, mint a sikerhez, a Patriots felemelkedéséhez vezető nagyszabású kőhíd. Igaz, Benedict nem hallgatja el a történet kevésbé dicsőséges mozzanatait sem, például azt, amikor a meccsek alatt szabálytalanul végigvideózták az ellenfél edzői csapatát, vagy amikor a szabályosnál puhább, könnyebben dobható labdákkal játszottak. (Nem bizonyították a szándékosságot, de egy ségéderő egyszer biztosan eltűnt a mellékhelyiségben egy időre, miközben kivitte a szertárban még rendesen felfűjt, odakint már valahogy puhább labdákat a pályára.)

Az elbeszélés nagy teherbírású szerkezetét az író számos olyan epizóddal díszíti fel, amelyek nem tartoznak szorosan a történethez, de olyan emlékeztetések, hogy akár a magyar olvasónak is ismerősek lehetnek. A Super Bowlok szünetében a legnagyobb sztárok lépnek fel a stadionban, Amerikában ekkor kerül a legtöbbre a tévés reklámidő. 2004-ben, a XXXVIII. Super Bowl – ezeket hagyományosan római számokkal jelölik – szünetében történt, hogy fellépésük utolsó pillanatában Justin Timberlake letépte Janet Jackson amúgy igencsak letépesre tervezettnek tűnő melltartója felét, amiből országos botrány lett.

A bajnokok az amerikai futballban nem érmet, hanem gyűrűt kapnak. Ugyancsak bejárta a világsajtót, mert diplomáciai botrány kerekedett az ügyből, amikor Putyin egyszerűen zsebre vágott egy ilyen gyűrűt, amelyet pedig Robert Kraft, aki egy hivatalos amerikai delegáció tagjaként

járt a Kremlben, csak megmutatott neki. Ezek a gyémántokkal kirakott gyűrűk általában elég értékesek, hivalkodóan csúnyák és jó nagyok. „Ölni tudnék vele” – mondta Putyin. „Ön KGB-s volt, szerintem enélkül is menne” – felelte Kraft. Kár, hogy a viccen az Ukrajna elleni háború kezdete óta sajnos már nem lehet olyan felhőtlenül nevetni.

Benedict a történetet nyilván magától Krafftól hallotta, a könyvhöz különböző személyekkel készített több mint kétszázötven interjúja egyikén. Talán éppen akkor, amikor népes társaság tagjaként izraeli útjára is elkísérte a Patriots tulajdonosát. Az író a könyvben mindig háttérben van, annál érdekesebb, amikor elmondja, hogy ezen az úton megkezesztelkedett a Jordán vizében. (Az olvasó pedig elmerenghet azon, hogy ilyenkor külön meg kell-e szentelni a vizet, vagy esetleg – ami valószínűbb – a Jordán egyházjogilag eleve szent.)

A könyvet hárman fordították, de ez alig válik a végig jól olvasható szöveg kárára. A sackelés–zsákolás kettősségéről már volt szó, de amerikai szövegben mindig érdemes odafigyelni arra is, hogy a „national” többnyire nem nemzetit jelent, hanem mint például tévécsatornák esetében, országost. Szerencsés kézre vall a vendégcsapat tulajdonosát „vendég-tulaj”-nak nevezni, viszont néhány oldallal később a „miként érzed magad” nyelvi pipiskedés. A „vádemelő esküdtszék” csak „vádesküdtszék”. A „shiva” szót lefordítják (süve), viszont a „sabbát”-ból nem lesz sábesz, ami azonban aligha hiba, inkább érdekes adalék a jiddis szavak magyarországi használatának változásához. Mindezt inkább csak azért említem, hogy világos legyen: a *Dinasztia* nem

magától fordult le magyarra, hanem három fordító és a szerkesztő nem kis munkájának eredményeként. A könyvet két évvel ezelőtt fordíthatták, ez lehet az oka, hogy a csapatok „fizetési plafon”-járól van szó benne. Az utóbbi idők magyar nemzetgazdasági fejleményeinek tükrében ma már alighanem „fizetési sapká”-nak fordítanák a „salary cap”-et.

Mindennapos tapasztalat, hogy a valóságról regényekből szerzünk ismereteket. Olykor ezek a regények folytatódnak is. Az azonban a tényirodalom különlegessége, hogy a könyvek a valóságban folytatódhasanak. Kraft, Belichick és Brady közös története egy híján húsz év és hat Super Bowl-győzelem után 2019-ben lezárult. A Patriots tulajdonosa azóta is Kraft, vezető edzője pedig az idén hetvenegy éves Belichick: gyakran láthatók a tévéközvetítésekben, az egyik a páholyában, a másik a pálya mellett. Brady is sokszor van képernyőn: ő a Tampa Bay Buccaneershez szerződött, és új csapatával 2020-ban ismét megnyerte a Super Bowlt, amivel az akkor már negyvenharmadik évében járó játékos a hetedik ronda gyűrűjét húzhatta az ujjára. Nagydöntőbe azóta nem jutott, most pedig már épp félúton van a negyven és az ötven között, és összes borostáját elnézve szerintem festi a haját. A hírek szerint az idei szezonban új csapatot keres. Utolsó éveiről a *Dinasztiához* hasonló könyvet már nem fognak írni, de azért biztos érdemes lesz a tévében figyelni a meccseit ennek a fantasztikus játékosnak.

Jeff Benedict: *Dinasztia*. Fordította **Bán Tibor, Csurka Gergely és Kürthy Miklós**. Budapest, 2021, G-ADAM. 468 oldal, 5999 forint.

Ez kell nektek

Ebben a játékban vagy győzünk, vagy tanulunk, mondja Pindroch rögtön az elején, állítva, hogy ezt egy harcművész barátjától tanulta. És nem volt senki a szerkben, aki szólt volna neki, hogy ez a mondás a legutóbbi választási kampány óta a felnőttfilmcsászár Gattyán nyomán lett igazán híres, azóta idézik úton és útfélen. De hát ez van, ha egy világ önmagába záródik.

„A nagy földgolyón csak egy kis darab, de ez az otthonom, és mindig az is marad”, halljuk a főcímdalban, és ott a ráismerés, hogy hoppá, ez a Himnusz light, de persze van tovább: „Ha mégis hív a nagyvilág, mondd csak igazán szívből: úgy szeretlek Magyarország.” Hol volt még ekkor a nagy kedvencem, a *Gyere haza, fiatal!* elnevezésű, 2015-ben 100 millió forinttal startoló, majd rá két évre, 105 hazacsábított delikvens után indok nélkül leállított program... Mindenesetre 2011-ben már láthatók voltak a számok: aki tudott, húzott el, vagy legalábbis tervezett elhúzni, szóval úgy kellett a hazafias érzések erősítése, mint egy... mint egy, na pont itt egy ilyen nóta! Ez igen, ez belemegy a fejbe. „Ne hidd azt, hogy máshol könnyebb, a szomszéd fűje úgyis mindig zöldebb”, figyelmeztetnek, és olyan vígan éneklünk mindig a meghívott csapat és a közönség. Mintha valóban nem hinnék el, hogy lassan mindenki elhúzott mellettünk. Egy másik dal úszik aztán be: „Lesz még egyszer szép a világ, lesz még Magyar Köztársaság.” Aztán az érthetetlen töltelék: „Kire lenne

túl veszélyes, ha ez a kis dal szól?” Maximum a költségvetésre, de hát a közszolgálatért és a hazaszeretetre nevelésért semmi se drága!

Különben is ez sikerséria, igazi bombaműsor! Mi lenne más, ha több mint tíz éve töretlenül ott a közszolgálati képernyőn (előbb az M1-en, majd a Dunán)?! Az első adást 2011. október 2-án láthattuk, akkor még az azóta mindent vezető, író és irányító Sente Vajk celebrálta a show-t. Hozzá kell tennem, hogy Szentében mindennek ellenére is volt valami, nem volt rossz ötlet az induló műsor kvízmeisteri pozíciójába helyezni. Láttam előtte és utána is többször színészként, nem volt rossz a maga műfajában. (Mindig is a könnyebb, szórakoztató irányt képviselte, bármely területre tévedt. Mondjuk, innen kicsit érthetetlen, hogy most éppen a Kecskeméti Katona József Nemzeti Színház főrendezője, bár ott is láttunk már ezt meg azt.) Megnéztem több általa írt darabot is. A Madáchban futó *Csoportterápia* (2011-ben mutatták be, de ugyanazon a 2010-es musical pályázaton indult, amelyen az én *Macskadémon* című, Bella Máté zeneszerzővel jegyzett darabom harmadik lett) igazán szórakoztató volt, a *Poligamy* igazi jó ötleten alapult, és nem tudtam belekötni. A *Tied a világ* című, Illés-dalokra épülő darabját többször megnéztem, és fetrengtem a nevetéstől. Egyszerű ötletek sok-sok apró ízzel és poénnal, a kevésbé művelt nézőt is szórakoztatja. A Sente által vezetett má-

sik vetélkedő, a magyar fejlesztésű *Honfoglaló* egyik adásában is részt vettem versenyzőként, személyesen megtapasztalva, milyen Vajkkal dolgozni. Nem volt rossz élmény. De persze ez mind személyes, és a személyes ilyesmi az a nagy semmi. Mert tudjuk, hogy micsoda hátszél kell ahhoz (csak pletykákat tudok) és milyenfajta lojalitás, hogy valaki aztán egyszerűen mindenhol pozícióban legyen. De ez már lényegtelen is, hiszen tavaly óta Pindroch Csabáé a műsorvezetői poszt. És ő mint show-mester olyan, amilyen. Nem markánsan valamilyen, de nem is fáj a működése. Legalábbis nekem nem fáj, de voltak hangok, amelyek szerint Sente után egyenesen nézhetetlen ez a korábban sem túl nézhető műsor. Mondjuk, az fura, hogy Pindroch szerint akkor jó a műsorvezetés, ha végig erősen tátogva beszél és kiabál.

És ami a lényeg: történjen bármi, ez a remek vetélkedő kisöpörhetetlen! Ami azért is érdekes, mert akkor jött, amikor az ún. közszolgálati újranyitás jegyében elstartolt sok-sok új műsor. A lényegesen jobb, Gundel Takáts Gábor vezette *Maradj talpon!* alól kicsúszott a talaj, a *Haction* botrányos közpénznyelő borzalom volt, a *Mindenből egy van* bennem legalább nem hagyott kellemetlen emlékeket, de ez utóbbi azért nem volt más, mint a *Beugró* kissé haloványabb utánzata. A Novák Péter által műsorvezetett *Beugró* Pokorny Liával, Kálloy Molnár Péterrel és Szabó Győzővel, illetve a *Mindenből...*-ben is benne lévő Rudolf Péterrel unikális kísérlet volt, kár, hogy nem tartott sokáig, és az még nagyobb kár, hogy a műfajt mintha végleg kisöpörték

volna a szortimentből közszolgálati és kereskedelmi front is. Az improvizációnak, megjegyzem, helye lenne a a képernyőn, én magam imádom a műfajt – feltéve ha megfelelő színészekre bízzák. Rendszeresen járok a hazai két nagyobb improtársulat, a Momentán és a Grund Színház előadásaira. Igaz, az ezekben játszóknak nem kerülnek szint alá, ami úgy látszik, a tömegműsorok elsődleges sajátossága minálunk. Na jó, miről is beszélünk a nézettség lényegtelen szempont. A *DTK* sem azért szűnt meg, mert nem szerették vagy nem elegen szerették.

De nézzük, mit tud ez az immár több mint 600 adást megért csoda. A formátum maga licenc, alapja a holland *I love my country*, és eredetileg a nagy költségvetésű, show-elemekkel dúsított szériát maximum (a siker függvényében) ötször fél évre hosszabbítják meg. De hát a siker az siker, takarjon ez bármit is, hiába a szolid nézettség. Már a kezdeti kritikák is kifogásolták, hogy mennyire bulvárosak az adások, holott a szándék, a magyar kultúrkincs játékos felfedezése jó ötlet. Az más kérdés, hogy engem a csapatkapitányok egyikétől-másikától is kivert a víz. Tényleg nem értem, hogy egy kimondottan a hazaszeretetre nevelő, a nemzeti értékeinket felfedeztetni vágyó műsort miért kell annyira lebutítani! A legfogalmatlanabbak amúgy se néznék, a minőségi játékra vágyók pedig csak idegesek lesznek tőle. Egyáltalán: miért szeretjük azokat a képernyős arcokat, akik magamutogatók, kivagyiskodók, és akik kapcsán egyáltalán nem a jó ízlés az a kifejezés, ami elsőre, de még ötödjére sem az eszünkbe jut?

Mondhatnánk, amilyen a fizető vendég, olyan a nívó – ha ez állna nálunk a közszolgáltatásra. Mert hogy lehetne egy igényesen szórakoztató és közben ismeretterjesztő, kimondottan családi program egy hasonló vetélkedő? Csak ahhoz több kellene, mint ez a vásári kavalkád. Az nem rossz, hogy többféle színes blokk van, különféle, más-más képességeket és tudásszintet megmozgató feladatokkal. De az már nem oké, hogy ezek fájoan bazáriak. Még a műnevetés sem feledteti, hogy mennyire szomorú produkciót látunk. Igénytelen, ötletlen feladatok, levitézlett sztárgárda, kínos köztesek. Az országunk képe. Valóban ezt szeretjük?

Erős poénnal nyitunk. Négy hét van januárban, ez az utolsó, mondja Pindroch, nekem négy gyermek van, nem tudom, az utolsó-e az utolsó. Mindenki nagyon nevet. Egyből tudjuk, merre meddig, szint belőve. A két csapatvezető, hm. Ha Miller Zoltánra ránézek, máris összerándulok. Később se csökken az irritáltságom, tenyérbemászó, laposan pillogó, vidéki lagzik vőfélyeit meghazudtoló pofa. Vágó Bernadett a másik: semmi különös, a szép nő, aki annyit tud, amennyit egy szép nőtől elvárnak. Szép és jól láthatóan ártalmatlan, fészengését széles mosolyokkal leplezi. A díszlet elég jó, van a piros csapat, meg a zöld, a fehér az átkötő szín. Serbán Attila, Paár Julcsi és Torres Dani. A zöldek csapatát Sári Évi énekeszínésznő, majd egyik kedvencem (és nem csak mert a darabomban is játszott), Bálint Ádám és a színész Szabó Erika alkotja. Nem rossz

választások ők egyébként, nem a legrosszabb arcok, mindegyikük vállalható, bár ha rajtam állna, egy kimondottan az ország értékeit feltárni szándékozó műsornál kissé nagyobbat merítenék, és nem csupán a szórakoztató szektorból.

Miller váratlan pontokon röhög fel. Ki vagyok én a neve az első körnek, szavakat kell kitalálni. Sima activity, az idő alig cammog, itt sem értem, hogy azonkívül, hogy magyarul beszélnek, mi utal még a hazára. Mindegy is, mert jön a népszórakoztatás, a műsor házi zenekara eljátszik egy V'Moto-rock-számot. Nagyon zavar, hogy ebben sincs semmi innováció, a feldolgozás ugyanolyan langyos és semmilyen, mint a hasonló műsorokban minden. Persze, ez kell nektek. Amit megszoktatok, amit ismertek. Miller persze nagyon ropja közben, a nagymamám bírná. Aztán van még a Betűző, meg találgatások, mutogatások, nagyon hervasztó. És pokolian hosszú. Rádásul középtájt van egy nézői játék. Egy olyan tényre kérdeznek rá, amit már előtte elég világosan elmondtak. És akkor még be sem ugrált Martin, a taposós fiú, már nem is tudom, hová nézzek. És akkor még nem is hallhattuk a házi zenekart, hogyan nyúzza a Kispáltól az *Emesét*. Én meg elnavigálok a csatornáról, hogy legalább az én fejemben ne fújjon az a rossz szél.